

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Voorjaar 1992... een ontmoeting tus-
sen Kroatische en Unprofor-officieren
bij Osijek (zie het artikel op blz. 203)

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: A.G.D. van Osch
Beringlaan 13, 2803 GA Gouda

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf

generaal-majoor der genie
p/a Defensieeergangen MPC 16Y
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 15 27 00

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

A. C. L. Adema

commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. F. W. van Angeren

luitenant-kolonel Koninklijke luchtmacht

ir. J. W. van Bemmel

kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch

kolonel der cavalerie

drs. P. H. Kamphuis

hoofd Sectie Mil. Geschiedenis KL

drs. G. J. C. Roozendaal

kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAUREDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 28, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

Giethoorn-NND

Postbus 41, 7940 AA Meppel

Telefoon (05220) 6 66 66

I.s.m. CET Reclame & Publiciteit

Rogge 19, 5521 RX Eersel

Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen

Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht **188**

Editoriaal:
VN-optreden. Doelgericht? **189**

prof. dr. dr. G. Teitler:
Grensbeveiliging en grensverlegging. Verkenning van een grensgebied **191**

W. F. Vader:
Israël 1991. Een sfeertekening in het licht van het Palestijnse probleem **197**

J. A. Mulder:
De start van de operatie Unprofor in Oost-Slavonië **203**

ir. H. A. J. M. van Hoof:
Terrein- en objectbeveiliging **212**

F. H. Meulman:
Defensieve defensie. Naar een defensieve heroriëntatie van aerospace power **218**

Boeken **224**

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cfm VS 2-1100

KL-order (CLAS/BLS) 15/6. Lijst van te nemen maatregelen in geval van een calamiteit (900724).

KL-order (BLS) 53/86. Regeling gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL (900724).

KL-order (DEBKL) 21.2/33. KL publicaties t.b.v. KLu (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 04.2/27. Hoogste bedragen voor: A Onderdeelsondersteuningsfonds, B Schoonmaakartikelen (900814).

KL-med. (BLS) 85.1. Berichten die op civiele adressen moeten worden afgeleverd (901001).

KL-med. (CLAS/BLS) 85.2. Facsimileberichten (901001).

KL-order (DEBKL) 04.8/15. Procedure rapporten accountantsdienst (901001).

KL-order (DEBKL) 55.3/2. Informatieverstrekking aan de algemene rekenka-

mer (901001).

KL-order (LAS) 78.554. Brevetten voor militaire parachutisten (901001).

KL-order (DEBKL) XX.X/1. KL-orders en KL-mededelingen (901001).

KL-order (CLAS) 45/1. Het beheersen van het energieverbruik (910123).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

KL-order (DPKL) 51.2/200. Opkomstdata, bevorderingsdata alsmede data groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der Koninklijke landmacht (910123).

KL-order (Ministeriële regeling) 86/14.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat de officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

U bent lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap,

tevens actief dienend officier van de KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

Telecommunicatie-aangelegenheden Koninklijke landmacht; niet van toepassing in tijd van oorlog.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

IK 11-55. Memorandum voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.; uitg. 1 feb 1991). Enkele geconstateerde tekortkomingen tijdens de introductie van het Zodiac-fase 3-systeem bij de gebruikers maakten een 2e druk nodig.

IK 11-1. Elektronische bescherming (2e dr.) Gewijzigde inzichten en naamgeving op eov-gebied (MC 64, NATO EW Policy) hebben een nieuwe opzet van IK 11-1 noodzakelijk gemaakt.

VS 11-55. Handleiding voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.). Ten behoeve van de beproeving, de opleiding en tot ontwikkeling tot een definitief voorschrift is in 1988 de voorlopige richtlijn VR 11-55 uitgegeven. In VS 11-55 zijn de commentaren op VR 11-55 verwerkt die bij beproevingen naar voren zijn gekomen. Ook is het commentaar op de VR van de gebruikers tijdens oefeningen geëvalueerd en verwerkt. VS 11-55, 2e dr., is vastgesteld door LAS/SSOV, d.d. 17 april 1991, nr SSOV/3253. Hiermee vervalt de 1e druk, uitgegeven als VR 11-55.

VN-optreden Doelgericht?

De omvang van de Nederlandse deelname aan militaire operaties, uitgevoerd onder auspiciën van de Verenigde Naties, is tot voor kort tamelijk beperkt geweest. In het begin van de jaren '50 heeft een detachement ter sterkte van een bataljon deelgenomen aan de oorlog in Korea en meer recent – van maart 1979 tot oktober 1983 – maakte een pantserinfanteriebataljon deel uit van Unifil in Libanon. Momenteel zijn Nederlandse troepeneenheden ingezet in het voormalige Joegoslavië en in Cambodja.

In Cambodja vindt de inzet plaats in het kader van Untac (*UN Transitional Authority in Cambodia*) en heeft tot doel te zamen met ongeveer 20.000 andere VN-militairen, de voorwaarden te scheppen om terugkeer naar een geordend bestuur mogelijk te maken. Daartoe moeten de voorbereidingen worden getroffen voor het houden van vrije verkiezingen en moeten de verschillende partijen en facties worden ontwapend.

In het voormalige Joegoslavië vindt de inzet plaats in het kader van Unprofor (*UN Protection Force*). Eén taak (Unprofor I) is gericht op het beschermen van etnische minderheden in vier gebieden (*protected areas*) in Kroatië. Bij deze operatie, die in maart 1992 begon, is een Nederlands verbindingsbataljon betrokken.

Een andere taak (Unprofor II) wordt sedert september 1992 uitgevoerd in Bosnië-Herzegowina en moet het mogelijk maken humanitaire hulp te verlenen aan de bevolking. Nederland draagt hierin bij met een transportbataljon. In het kader van Unprofor I en II zijn momenteel meer dan 23.000 militairen ingezet. Behalve eenheden te land, bevinden zich in de Adriatische Zee oorlogsschepen, waaronder Nederlandse, die deels in NAVO- en deels in WEU-verband zijn belast met het toezicht houden op de naleving van het door de Verenigde Naties ingestelde handelsembargo. Bij de momenteel in uitvoering zijnde VN-operatie in Somalië, die tot doel heeft de voedselhulp aan de bevolking te verzekeren, zijn geen Nederlandse militairen betrokken.

De VN-operaties in Cambodja en Joegoslavië zijn aan te merken als *peace-keeping* operaties. De aanwezigheid van militairen heeft tot doel toe te zien op de naleving van overeenkomsten, die onder toezicht van de Verenigde Naties zijn gesloten tussen regeringen en/of tussen in het desbetreffende land aanwezige groeperingen. De steun die in het kader van humanitaire hulp wordt verleend zou eigenlijk in een lager deel van het geweldsspectrum moeten liggen, maar het blijkt soms nodig die hulp met militaire middelen te beschermen. Of dit laatste werkelijk plaatsvindt hangt af van het verdrag dat tussen de betrokken partijen wordt gesloten en het door de Veiligheidsraad verleende mandaat.

Nu een aantal van deze operaties reeds geruime tijd in uitvoering is, lijkt het zinvol na te gaan in hoeverre zij aan hun doel beantwoorden. Verslagen van journalisten en interviews met militairen doen vermoeden dat ernstig moet worden getwijfeld aan de effectiviteit van dit VN-optreden. Indien de effectiviteit inderdaad gering blijkt te zijn, is het zinvol de oorzaken ervan te signaleren en zo mogelijk aan te geven welke verbeteringen nodig zijn.

Een belangrijke voorwaarde voor het voorbereiden van de verkiezingen in Cambodja is het ongehinderd toegang hebben tot de verschillende gebieden en de registratie van kiezers uit te voeren. Tevens moeten de verschillende groeperingen worden ontwapend en het regeringsleger dient te worden opgebouwd en uitgebreid. Het ruimen van mijnen zal bovendien een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het weer op

gang brengen van het normale leven. In de overeenkomst tussen de verschillende partijen in Cambodja, die de weg vrijmaakte voor de instelling van Untac, waren de hiervoor vermelde maatregelen voorzien. De weigering van de Rode Khmer Untac-eenheden toe te laten tot de door haar beheerste gebieden maakt het onmogelijk de bevolking in die gebieden te registreren en de wapens in te nemen. Als gevolg van deze belemmeringen kan men de vraag stellen of, ondanks het vele nuttige werk dat voor de bevolking wordt verricht, het handhaven en periodiek aflossen van eenheden nog aan het doel beantwoordt.

Een soortgelijke ontwikkeling is waarneembaar in het voormalige Joegoslavië. De VN-eenheden hebben niet kunnen voorkomen dat, ondanks alle overeenkomsten en afspraken, regelmatig voedseltransporten de doorgang wordt geweigerd. Zelfs werd een vooraanstaande autoriteit van een der partijen door zijn tegenstanders uit een VN-voertuig gehaald en geliquideerd, zonder dat de VN-militairen dit verhinderden. Ook hebben VN-militairen niet verhinderd dat de Kroaten pogingen deden een deel van een *protected area* in handen te krijgen en de Serviërs in die gebieden – als reactie op dat Kroatische optreden – hun ingeleverde wapens weer uit de onder VN-toezicht staande depots haalden. Van een effectieve uitvoering van de taken door de VN-eenheden lijkt dan ook geen sprake te zijn. Dat geldt in dezelfde mate voor het realiseren van de beoogde doelstellingen zoals verwoord in de verschillende VN-resoluties.

Een uitgangspunt voor het uitvoeren van *peace-keeping*-operaties of het verlenen van humanitaire hulp is tot dusverre steeds geweest dat de betrokken partijen met de operatie instemmen.* Afhankelijk van de aard en het doel van de overeenkomst wordt beslist over de begeleiding van de uitvoering. Deze begeleiding kan plaatsvinden met behulp van (militaire) VN-waarnemers, maar ook kan worden besloten tot uitvoering onder toezicht van militaire VN-eenheden. In het geval van humanitaire hulpverlening zal in bepaalde gevallen de inzet van militairen achterwege kunnen blijven. Die inzet is geen automatisme. De eventuele inzet van militaire eenheden is – zoals hier-

* In Somalië is de VN-operatie uitgevoerd zonder toestemming van één der partijen, omdat de regering ontbrak en de militante facties niet duidelijk als zodanig waren te herkennen.

voor vermeld – gericht op het houden van toezicht en niet op het afdwingen van de overeenkomst. De huidige instructies van de VN laten geen ruimte voor een andere interpretatie.

Het gevolg van deze benadering is dat de VN-eenheden doorgaans licht bewapend zijn. In het geval een der partijen of een derde groepering zich niet (meer) aan de overeenkomst houdt, ontbreekt dus ook de mogelijkheid de naleving van de overeenkomst af te dwingen. Het is zelfs de vraag of deze eenheden wel over voldoende middelen voor zelfverdediging beschikken; met name is dit aan de orde als een der partijen over zware wapens beschikt.

In *An agenda for peace* heeft secretaris-generaal van de Verenigde Naties Boutros-Ghali dit probleem onderkend en voorgesteld bij het niet nakomen van een gesloten overeenkomst zo nodig over te gaan tot het inzetten van *peace-enforcement units*, die zwaarder zijn bewapend dan de *peace-keeping forces*, en die in staat zijn *to restore and maintain the cease-fire*. Het is te hopen, dat de Veiligheidsraad met deze ideeën van de secretaris-generaal instemt en hem de daartoe de nodige bevoegdheden geeft.

De taken die in het kader van de *peace-keeping*-operatie of ter ondersteuning van een humanitaire actie aan de VN-eenheden kunnen worden opgedragen, lijken zinvol, maar zijn beperkt in strekking, hebben niet altijd een direct verband met het feitelijke conflict en dragen dientengevolge niet steeds bij tot de oplossing ervan. Zo is de humanitaire hulp in het voormalige Joegoslavië zeer zeker zinvol, ondanks alle frustraties die daarbij worden opgedaan. Het zijn echter tijdelijke maatregelen en zij leveren geen bijdrage tot een structurele oplossing voor de problemen in dat land.

Het leidende beginsel bij deze VN-activiteiten zal steeds moeten zijn dat, parallel aan tijdelijke maatregelen, een blijvende oplossing moet worden verkregen. Voordat men begint met het uitvoeren van *peace-keeping*-operaties of humanitaire hulpverlening, zal moeten zijn vastgesteld welke de hoofddoelstelling is van het VN-optreden en welke activiteiten in dat kader zullen worden ontplooid. De eventuele in te zetten militaire eenheden zullen naar samenstelling en omvang mede daarop moeten zijn afgestemd.

prof. dr. dr. G. Teitler
hoogleraar militaire bedrijfskunde KMA

Grensbeveiliging en grensverlegging

Verkenning van een grensgebied

Dat het einde van de Koude Oorlog tal van veiligheidspolitieke veranderingen heeft teweeggebracht, weten wij nu wel. In het geding zijn zo uiteenlopende zaken als crisisbeheersing, de relevantie van het neutraliteitsbegrip, de rol en betekenis van het volkenrecht, de ontwikkeling van nieuwe operationele doctrines en de bepaling van wat hiervoor aan logistieke onderbouwing nodig is. Ik kan deze lijst nog langer maken, maar betwijfel of dat zonder meer de moeite loont. Het bevattingsvermogen van een westers publiek is per slot niet zo zeer beperkt, als wel wat eenzijdig gericht. Zó belangrijk acht ik deze factor, dat ik er uitdrukkelijk aandacht voor vraag. Dit bevattingsvermogen ligt aan diep gewortelde tradities verankerd, die op hun beurt weer institutioneel zijn beklonken. Onder deze omstandigheid blijven aanpassingen aarzelend en tastend. Zicht op wat deze remming veroorzaakt, is dan ook van méér dan vrijblijvende waarde. Het heeft direct praktisch nut. In deze bijdrage maak ik een vergelijking tussen wat ik wil noemen: Europa's militaire hoofd- en zijstroom.

De hoofdstroom

Het westerse denken over oorlog en vrede heeft lang geleden een eigen bedding gevonden. De volgende elementen bepalen de loop daarvan. Ten eerste dat de begrippen oorlog en vrede over het algemeen scherp van elkaar zijn gescheiden. Situaties, die aan deze eis niet voldoen – zoals de Koude Oorlog – staan als afwijkend te boek. Ten tweede, dat

Dit artikel is de bewerkte en iets verkorte versie van de oratie die prof. Teitler heeft uitgesproken bij de aanvaarding van zijn ambt aan de Koninklijke Militaire Academie, op 22 april jl. Onder meer vanwege het ruimtebeslag wordt het uitgebreide notenapparaat niet afgedrukt. De complete tekst met voetnoten kan worden aangevraagd bij de Sectie Voorlichting van de KMA te Breda.

oorlogen aan een duidelijk begin en einde zijn gebonden, liefst via formele oorlogsverklaringen, capitulaties en vredesverdragen. Ten derde, dat oorlogen een instrument vormen in de handen van soevereine staten en dat aan deze lichamen verbonden organisaties de oorlogvoering voor hun rekening nemen. Ten vierde dat bij de oorlogvoering een duidelijk onderscheid bestaat tussen burgers en militairen. De eersten kunnen als slachtoffer van oorlogshandelingen vallen en de oorlogsinspanning van hun land indirect steunen. Toch valt hun rechtstreekse deelneming aan gevechten buiten het wenselijk geachte krijgspatroom. Ten vijfde dat het volkenrecht tot ontwikkeling is gekomen tot regeling van de betrekkingen tussen soevereine staten en om de oorlogvoering aan banden te leggen. Ten zesde dat veld- en zeeslagen het verloop van oorlogen bepalen en daarmee het etiket „beslissend” verdienen.

Die Waffenentscheidung ist für die großen und kleinen Operationen des Krieges, was die bare Zahlung für den Wechselhandel ist. (...) Hauptschlachten und alles, was mit ihnen auf gleicher Linie steht, sind die Gold- und Talerstücke...

aldus von Clausewitz.

De westerse wereld heeft vanouds in de ban van de beslissende slag geleefd. Zij gelooft trouwens nog steeds in de mogelijkheid met behulp hiervan oorlogen in korte tijd te beëindigen. Voor de gewone soldaat bepaalt *the face of battle* dan ook het gezicht van de oorlog.

Deze zes eigenaardigheden inzake het westerse denken over oorlog en vrede vloeien voort uit enkele, in Europa tot ontwikkeling gekomen, processen. In de eerste plaats de vorming van gecentraliseerde, territoriale staten met een hoog opgevoerd organisatievermogen. In de tweede plaats de totstandkoming van een staand en uitsluitend aan de overheid gekoppeld leger. De tactische, organisatorische en

logistieke achtergronden van deze ontwikkeling zijn onder de term *militaire revolutie* te vangen. Ik ga ervan uit dat u bekend bent met de belangrijke bijdrage die de Nederlandse Republiek ten tijde van prins Maurits daaraan heeft geleverd. In de derde plaats noem ik de professionalisering van het militaire leiderschap: de verwerving door officieren van een kennis- en vaardigheidsmonopolie. Enerzijds maakt dit hen dienstbaar aan de staat, anderzijds vrijwaart het hen van mededinging door burger-amateurs. In de vierde plaats de bij de vrede van Westfalen in 1648 beklonken staatssoevereiniteit. De fictie van een Europa overkoepelend, universeel gezag verdween. Hiervoor in de plaats trad een complex van staten, die elkaar als zelfstandige gebieders over oorlog en vrede erkenden. De uit deze situatie voortvloeiende statenanarchie kende als sturend mechanisme slechts de werking van het machtsevenwicht. Bovendien bleven in deze arena alleen de sterkere staten over. Zwakke vertegenwoordigers, zoals Polen, verdwenen eenvoudig. Omringende landen maakten zich van zo'n achterblijver meester en verdeelden, met behoud van de Europese machtsbalans, de buit onder elkaar. In de vijfde plaats deed de agrarische grondslag van Europa zich gelden. Met zijn seizoensgebonden ritme beïnvloedde deze niet alleen de krijgsp praktijk, maar ook het denken over de oorlogvoering. Hierbij sloot de invloed van het christendom aan. De onuitroeibare verwachting tegen Kerstmis het einde van een oorlog te beleven, vindt hier haar wortels. Alle verstedelijking, industrialisering en ontkerstening ten spijt, stelt het westen nog steeds vertrouwen in deze verwachting. Leiders die niet eraan tegemoet komen, hebben de publieke opinie heel wat uit te leggen.

Niets is minder juist dan deze processen op andere volken en culturen van toepassing te verklaren. De halfnomadische volken, waarmee Europa in het zuiden en oosten eeuwenlang zoveel te stellen heeft gehad, kenden een volstrekt afwijkend stelsel. Dat zelfde gold voor de bergbewoners van Balkan en Kaukasus. Gecentraliseerde staten waren onder hen eer uitzondering dan regel. Scherp van elkaar afgebakende politieke territoria ontbraken, terwijl de oorlogvoering een permanente bezigheid vormde. Deze volken bedreven de oorlog als een min of meer georganiseerde strooptocht, waarbij veldslagen een zeldzaamheid vormden en het begrip „be-

slissende veldslag” nauwelijks betekenis had. De oorlogvoering had bovendien, strikt genomen, geen territoriaal doel. Grondbezit zei een nomade weinig. Zijn strooptochten richtten zich op de verwerving van slaven, op wier werk – agrarisch, ambachtelijk, bestuurlijk – de meester vervolgens parasiteerde. Bovendien, waar dit stelsel toch uitkristalliseerde in een gecentraliseerde staat – zoals onder de Turken – bleven traditioneel-nomadische trekken behouden. De grens van dit rijk vormde niet meer dan een vage lijn. Zij was geen verschansing, maar een springplank vanwaar af jaarlijks strooptochten in het voorveld begonnen. Het centrum was voor zijn gezag trouwens afhankelijk van de organisatie van deze tochten. De strooptocht was levensstijl voor ieder die tot de heersende bevolkingslaag behoorde. De betrokkenen konden economisch noch sociaal erbuiten. Het centrum moest met dit gegeven rekening houden, op straffe van rebellie.

De zijstroom

Dit merkwaardige krijgsbestel kon tot diep in de 17e eeuw Midden-Europa bedreigen. Daarvóór hadden andere delen van het continent van Mongoolse en Arabische invallen te lijden gehad. Offensieve en defensieve fasen wisselden elkaar bij deze grensgevechten af, tot het tij zich voorgoed tegen de invallers keerde. Opmerkelijk is nu het volgende. Eeuwenlang zijn Europese volken met het krijgsbestel van halfnomaden en ongeregeld bergvolk in aanraking geweest. In vele opzichten hebben zij zich erbij aangepast, maar tot meer dan een militair zijstroompje heeft dat niet geleid. Bij de hiervóór geschetste hoofdelementen is haast niets van die aanpassingen terug te vinden (als ik tenminste afzie van enkele „Turkse marsen” in het muzikale repertoire van geregelde legers). Toen de grens zich stabiliseerde – op de Balkan, in zuid-Rusland, in de Middellandse zee – en Europese staten hun macht hier consolideerden, raakten de aanpassingen zelfs in het vergeetboek. Geregelde legers namen de grensbewaking over, terwijl een zelfde proces zich later bij de Europese overzeese expansie voltrok. Ook hier waren aanvankelijk activiteiten in het geding, die niet pasten in de militaire hoofdstroom. Tot ook hier de grens tot rust kwam en haar *frontier*-karakter verloor.

Voor Europa heeft naast de militaire hoofdstroom

dus een geleidelijk aan droogvallende zijstroom gevloeid. Deze laatste vond zijn oorsprong in gebieden, waar Europeanen op andere culturen stuitten. In eerste aanleg waren hierbij, van zuid-Spanje tot de Oeral, halfnomadische en bergvolken in het geding. Later, toen deze grens was beveiligd en Europa aan zijn expansie begon, traden andere tegenstanders naar voren. Zowel door de aard van het geboden verzet als door de wijze waarop Europeanen zich in het grensgebied staande hielden, koos die zijstroom een bijzondere bedding. Als belangrijkste kenmerken stip ik de volgende aan. Allereerst dat het onderscheid tussen oorlog en vrede verwaagde. Aan de grens was permanente waakzaamheid geboden. Niemand kon zeggen hoelang een adempauze duurde of waartegen een strooptocht van over de grens zich zou richten. Deze onzekerheid leidde ertoe, dat ieder zich moest wapenen en in de eigen veiligheid voorzien. Tegen de kleinschalige schermutselingen, die het grensgebied teisterden, waren die maatregelen over het algemeen voldoende. Vervolgens was van belang, dat de bewoners aan gene zijde van de grens tot een andere cultuur behoorden. Dat hield in, dat volkenrechtelijke regels of godsdienstige gebruiken, die in Europa de gewelduitoefening beperkten, hier ontbraken. Bovendien stonden aan de grens geen geregelde troepen tegenover elkaar, die elkaar als lotgenoten herkenden en leerden waarderen. Grensbewoners hadden met de tegenstanders niets gemeen. Wie zij niet doodden, maakten zij tot slaaf. Dat lot kon trouwens iedereen treffen: mannen, vrouwen, kinderen. De strijd in het grensgebied mag kleinschalig zijn geweest, de volksweerbaarheid die hierbij aansloot, leidde tot een verharding van de krijgsgebruiken. Waar iedereen, ongeacht leeftijd of geslacht, moest kunnen vechten, liep iedereen hetzelfde gevaar. Maar al te gemakkelijk kon daaruit ten opzichte van de tegenstander een vicieuze cirkel van wraak en weerwraak ontstaan.

Nu de aard van de strijd is bepaald, richt ik mij op de bij de grensbeveiliging betrokken organisaties. Ik zet deze op drie assen af. De eerste loopt van militair naar civiel, van een geregelde, straf gedisciplineerde en geüniformeerde krijgsmacht naar vormen van territoriale verdediging en volksweerbaarheid. Op de tweede as neemt aan de ene zijde de overheid alle militaire inspanningen onder haar hoede. Aan de andere zijde is de staatsmacht nog

nauwelijks doorgedrongen. Om hier toch veiligheid te scheppen, moeten particulieren initiatieven ontplooiën. Duidelijk zal zijn, dat de staat wél profiteert van wat deze lieden voor eigen rekening en risico tot stand weten te brengen. Omgekeerd zorgt de staat voor een vangnet onder hun inspanningen. Om in termen van het Wilde Westen te spreken: als pioniers en landverhuizers in de knel komen, schiet de cavalerie te hulp. De derde as heeft betrekking op de tegenstelling militair-politiek. Hiermee bedoel ik dat de grensbeveiliging, hoe kleinschalig ook, in eerste aanleg militaire trekken vertoont. Aan de orde is een oorlog; een niet verklaarde, bittere strijd om het bestaan tegen groepen en personen die tot een andere politieke en culturele gemeenschap behoren. Naarmate echter het grensgebied tot rust komt, neemt in het oorspronkelijke betwiste gebied de beveiliging politieke trekken aan. Per slot richt zij zich nu op een binnenlands probleem. Grensbeveiliging verandert zo in de handhaving van orde en rust in een streek die, naarmate de grens opschuift en nieuwe pioniers trekt, in het achterland komt te liggen. De staat zal zich hier meer doen gelden, terwijl het geregelde leger er garnizoenen legt. De drie assen blijken zo onderling nauw verbonden. Veranderingen op de ene hebben uiteindelijk gevolgen voor de andere.

Ten aanzien van de grensbeveiliging bevinden zich op de assen vier organisatievormen. Deze sluiten elkaar in beginsel niet uit en het is van tal van factoren afhankelijk welke combinatie tot stand komt. De kracht van de staat vormt zo'n factor. Bij een overzeese *frontier* spelen verder een sterke vloot en maritieme transportcapaciteit een belangrijke rol. Wat de organisatievormen zelf betreft, wijs ik allereerst op de rugdekking, die het geregelde leger kan verschaffen. Onder twee omstandigheden werpt deze organisatie haar gewicht in de schaal. Enerzijds wanneer de vijand van over de grens een grootschalige inval waagt, die tot ver in het achterland dreigt door te dringen. Turkse aanvallen in de richting van Wenen passen in deze categorie. Zij boden de legers van het Duitse rijk en zijn bondgenoten gelegenheid in actie te komen. Niet uitgesloten is, dat het hieruit voortvloeiende treffen de allure van een veldslag aanneemt. Anderzijds kan het geregelde leger ook zelf offensieve acties ondernemen. Vanaf het begin van de 18e eeuw waren Oostenrijk op de Balkan en Rusland ten noorden van de

Krim en in de Kaukasus hiertoe sterk genoeg. Een variant op deze organisatievorm ontstaat wanneer in het grensgebied een deel van het geregelde leger zich permanent vestigt. Twee omstandigheden doen hiertoe gewoonlijk besluiten. Ten eerste als de druk op het grensgebied zo'n permanente legering rechtvaardigt. Ten tweede als de grens zó ver van het centrum af ligt, dat om één detachement aan de periferie te legeren, een veelvoud heen en weer moet trekken. Als bovendien het vervoer niet is verzekerd, maar wel gelegenheid bestaat in het grensgebied soldaten te werven, is de kans op het ontstaan van een gespecialiseerd grenskorps tamelijk groot. Het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger mag als voorbeeld van een dergelijke formatie gelden.

De derde organisatievorm verwijdt zich een eindweeg van dit model. Zij is wel permanent in het grensgebied gelegerd, maar maakt geen deel uit van de geregelde krijgsmacht. De leden van deze formatie zijn dan ook niet vanuit het centrum naar de periferie gezonden. Zij woonden daar reeds, bewerkten de grond en hielden zelfstandig de vijand van het erf. Een volgende stap is dat de centrale overheid de militaire betekenis van deze grensbewoners onderkent en hen tracht in te schakelen bij de behartiging van haar eigen belangen. Zij verschaft hen daartoe wapens en andere uitrustingsstukken. Zij helpt zo nodig bij de aanleg van grensversterkingen en stuurt af en toe wat officieren om toezicht te houden op de kwaliteit van de tegenprestatie. Het mes van deze oplossing – als voorbeeld noem ik de Oostenrijkse *Militärgrenze* met het Turkse rijk – snijdt aan twee kanten. De centrale overheid vindt een goede en goedkope oplossing van de grensbeveiliging. In ieder geval krijgt zij een *early warning* voor het geval de tegenstander een grootschalige inval beraamt. Voor de grensbewoners brengt het stelsel een verzekerde toevoer van wapens. Voorts kunnen zij gemakkelijker een beroep doen op militaire bijstand als de vijand de grens onder de voet dreigt te lopen. Ondertussen zal duidelijk zijn, dat de scheidslijn tussen de vorige organisatie en deze betrekkelijk vaag is. De vorige (het grenskorps) kan zich, als de grens rustig blijft, omvormen tot een soort boerenmilitie. Omgekeerd kan in juist zeer roerige grensstreken de lokale bevolking volledig afhankelijk raken van de centrale overheid. Zij eindigt dan als geüniformeerd onderdeel van het geregelde leger.

Bij de vierde organisatievorm gaat de ontwikkeling nog een stap verder. Ook hierbij zijn grensbewoners in het geding, maar nu ontbreekt iedere band met de centrale overheid. Bovendien stellen deze lieden er gewoonlijk prijs op die band ook zo los mogelijk te houden. Zij zoeken zelfstandigheid en hopen die in het grensgebied te vinden, daar waar in het niemandsland tussen twee invloedssferen de ware vrijheid lokt. Wat zij op de centrale overheid tegen hebben, kan verschillen. Soms gaat die afkeer niet ver en zijn louter economische motieven in het geding bij het besluit het centrum te verlaten. Mogelijk is echter ook, dat men wat op zijn kerfstok heeft en de arm van de wet wil ontlopen. Denkbaar is tot slot, dat de pioniers en voortrekkers zich op politieke of godsdienstige gronden niet langer thuis voelen in het centrum van het land. Zij wensen ongestoord hun eigen geloof of leer te belijden, maar moeten daartoe wel naar de periferie van het rijk. Overheidsschuw als deze lieden zijn, kunnen en willen zij geen beroep doen op militaire bijstand als daar moeilijkheden dreigen. Zij willen en moeten voor hun veiligheid zorgen en zijn dan ook – mannen, vrouwen, kinderen – tot de tanden gewapend. Dit soort eenheden – kozakken, heidukken, afrikaners, handelaren tussen christendom en islam of (in het heden) joodse kolonisten in de bezette gebieden – is trouwens onderhevig aan een paradox. Enerzijds komt het grensgebied dankzij hun inspanningen tot rust. Anderzijds trekt die pacificatie de aandacht van de centrale overheid, die een mogelijkheid ziet haar invloed uit te breiden. Wat de kolonisten hierna rest, is een keuze te maken uit twee alternatieven. Ofwel zij trekken verder naar een nieuwe frontiers, ofwel zij gaan de weg op van de leden van de derde organisatie en laten zich inkapselen door de overheid. Zo kunnen zij zelfs eindigen als onderdeel, als voorhoede van het geregelde leger.

Een „new frontier”

De zojuist besproken elementen behoren tot de zijstroom. Met het einde van de Koude Oorlog lijkt mij een herwaardering hiervan nodig. Niet het centrum, maar de periferie verdient meer aandacht. Europa's grenzen en het gebied in het vóórveld zijn turbulenter dan zij lange tijd zijn geweest. Het is dan ook zaak op de actualiteit van *border warfare* te wijzen. Het meest vertrouwd daarbij is in de eerste plaats de inval in de eigen invloedssfeer. Irak

heeft zich maar kort geleden hieraan schuldig gemaakt. Ook de Falkland-oorlog vloeide uit een inval voort. Zo klassiek als zo'n actie is, zo vertrouwd is ook de reactie. De inval geschiedt met geregelde troepen en daarop reageren is een kolfje naar onze hand. Als het Westen eenmaal besluit zich aan de periferie niet bij voldongen feiten neer te leggen, voltrekt het drama zich langs voorspelbare lijnen. Het centrum stuurt zijn geregelde krijgsmacht op de indringers af, die hierop het antwoord schuldig blijven. Als Irakezen zich bij de grensoverschrijding als mini-Russen gedragen, spelen zij het Westen in de kaart. Op dit slag tegenstander is het voorbereid. Als het de handschoen oppakt, staat de uitslag van de oorlog vast. Problemen kunnen dan nog slechts rijzen als een nieuwe tegenstander de arena betreedt. Blijft zo'n interventie achterwege, dan is aan de grens de oude toestand snel hersteld. De hele actie behoort dan ook nog tot de militaire hoofdstroom. Dit verandert als daarna een tamelijk ongeregeld en langdurig vervolg op de ondernomen actie nodig blijkt. Hierbij komen zowel militaire als politieke zaken te pas, terwijl naast militairen ook civiele deskundigen een rol moeten vervullen. Toezicht op bestandsafspraken en een opgelegd handelsembargo, controle op wapenaankopen, het opruimen van mijnen, het afdwingen van een vliegverbod, het lopen van grenspatrouilles, inspecties van het militair-industrieel complex en het in bescherming nemen van minderheden zijn daarbij aan de orde.

Dit vervolg op de afgrendeling van de inval hoort duidelijk in de zijstroom thuis. Het plaatst het Westen dan ook voor onverwachte problemen. Dat zelfde geldt voor de tweede uitdaging aan de grens. Het Westen vindt hier tegenwoordig een treurige stemmende hoeveelheid klein ongerief, waartegen geregeld militair ingrijpen maar ten dele helpt. Vormen waarin dit ongerief zich uit, zijn wapensmokkel en wapenexport (waaronder ook de verhuizing van wapendeskundigen), drugssmokkel en zeeroof, zo goed als de verwerking van vluchtelingenstromen. Voorts zijn burgeroorlogen in het gebied net over de grens van belang, en onrust in streken die zich ooit aan gene zijde van de grens bevonden (zoals het oosten van Duitsland, de Gazastrook en de westelijke oever van de Jordaan). Bovendien kan een grensgebied lieden aantrekken, die zich in het gezagsgebied van de staat niet veilig voelen. Als zij

vervolgens die zone als basis gebruiken voor aanslagen, liggen zuid-libanese of noord-Ierse toestanden om de hoek. Welk een dreiging gaat trouwens niet uit van een minder vriendschappelijk buurland, dat kern- en chemische wapens tracht te verkrijgen? De gevolgen voor de eigen veiligheid zijn overigens niet veel kleiner, als niet ver van de grens ouderwetse kerncentrales staan, die in een slechte staat van onderhoud verkeren. In al deze gevallen kan de neiging ontstaan om aan, of zelfs over de grens heen, in te grijpen. Meestal om daar vitaal geachte belangen veilig te stellen. Soms om te voorkomen dat die belangen in de toekomst schade lijden. Een enkele keer ook omdat passiviteit in moreel opzicht tot onaanvaardbare toestanden leidt. Een merkwaardig, 19e-eeuws aandoend mengsel kan zo ontstaan van moralisme en belangenbehartiging, gekruid met het besef rond de roerige grens een beschavingsmissie te vervullen.

*Take up the White Man's burden
Send forth the best ye breed...*

dichte Rudyard Kipling in 1899 over een vergelijkbaar mengsel van motivaties en gevoelens. Het verschil met nu is dat het westen (Japan daarbij inbegrepen) honderd jaar geleden zo'n aansporing nauwelijks nodig had. Het legde zelfs een opmerkelijke haast aan de dag de grens van zijn invloedssfeer te pacificeren, en vervolgens op te schuiven. Vandaag de dag stellen westerse landen zich aanzienlijk terughoudender op.

Hun aarzelingen zijn begrijpelijk. Problemen in een grensgebied vragen nu eenmaal om een aanpak, die vreemd is aan de westerse militaire hoofdstroom. De afscheiding tussen militaire en politieke taakaspecten vervaagt daarbij. Hetzelfde geldt voor de lijn tussen militaire opdrachten en hulpverlening. „It's not a soldiers job, but only a soldier can do it”.

Is dit een doodoener, een actuele wijsheid of een uitspraak waarin geen rek zit? Moeten militairen zich in turbulente grensgebieden tot deskundigen op civiel terrein ontwikkelen? Of ontkomen burgers niet eraan – ter verzekering van de eigen veiligheid – militaire vaardigheden te verwerven? Of is – derde mogelijkheid – aan de grens de toekomst aan een *constabulary*, een organisatie van veelzijdig geschoolde personen, die zich in kleinschalig werk specialiseert, maar voor noodgevallen ook over zwaarder materieel beschikt? De *United Sta-*

tes *Coast Guard* zou als maritiem voorbeeld van een dergelijke eenheid kunnen dienen. Bovendien moeten zij, wier werk in het roerige grensgebied ligt, voor de eigen veiligheid blijven zorgen. Rederijen bv. moeten zich handhaven in zeegebieden, waar zeerovers de dienst uitmaken. Zij kunnen hun schepen bewapenen of de zeerovers een afkoopsom betalen. In beide gevallen nemen zij een particulier overlevingsinitiatief in een gebied dat buiten het machtsbereik valt van de staat waartoe zij behoren.

Het is u wellicht opgevallen, dat alle vier organisatievormen, die ik eerder als kenmerkend voor de *frontier* aanwees, in dit overzicht weer voor het voetlicht zijn getreden. Voor de militair van vandaag zijn aan deze schakering twee gevolgen verbonden. In de eerste plaats verliezen de contouren van zijn beroep aan scherpte. Veel van wat het Westen als eigen aan de militaire taakvervulling beschouwt, is aan de grenzen minder bruikbaar. De *frontier* spreekt de militair op vaardigheden aan, die hij noch zijn directe achterban traditioneel als specifiek „militair” beschouwen. In het verlengde hiervan ligt de vraag naar de houdbaarheid van het gangbare beroepsideaal. Hoeveel aanpassingsvermogen mag de overheid verwachten van lang geleden aangetrokken militairen? Hoe moet zij haar wervingscampagnes opzetten om nieuwe militairen aan te trekken? Welk beroepsbeeld houdt zij belangstellenden voor? Hoe richt zij militair onderwijs in, dat de *frontier* erkent als arbeidsveld voor de toekomst? Hoe stelt zij zich de samenwerking voor tussen alle daar actieve organisaties, militaire zowel als civiele?

Een tweede gevolg is, dat onder druk van de *frontier* het studiegebied van de strategie aanvulling behoeft. Operationele concepties en doctrines, *rules of engagement* en logistieke voorzieningen vragen hier om aandacht. Dat zelfde geldt voor de strategische en operationele implicaties van het internatio-

nale recht. De *frontier* ligt per slot niet alleen tussen twee politieke invloedssferen in. Hij vormt ook in volkenrechtelijk opzicht een schemergebied. Leden van de krijgsmacht en burgers zullen hier voorlopig alleen maar tastend voorwaarts kunnen gaan. Te midden van ad-hoc-coalities moeten personen, die namens de Nederlandse regering aan de *frontier* een taak vervullen, beseffen dat *rules of engagement* mede in het volkenrecht wortelen. Nederland kan daaromtrent andere opvattingen huldigen dan zijn partners. Behalve aan duidelijke commandolijnen en operationele afspraken, moeten de betrokkenen ook aan deze afstemming aandacht schenken. Voorts moeten regionale studies het terrein van de strategie en de operaties verrijken. Ook om logistieke redenen is deze aanvulling nodig. Dat eist tevens bezinning op de vraag waar Nederland zijn vitale belangen ziet liggen. Als het in dit opzicht geen prioriteiten stelt, zijn andere reacties nodig dan wanneer de krijgsmacht hierover aanwijzingen ontvangt.

Tot slot vragen conceptuele zaken om aandacht. *Border warfare* heeft de laatste jaren niet bepaald in het middelpunt van de belangstelling gestaan. Op dit punt voltrekt zich een wending, maar onvoldoende is het besef aanwezig dat sommige westerse landen, waaronder Nederland, hierbij uit eigen ervaring kunnen putten. Ik pleit ervoor het geheugen op te frissen. *Frontier*-ervaring, bv. inzake de samenwerking tussen militairen, bestuursambtenaren, particuliere hulpverleners en personen die in grensgebieden economische belangen nastreven, is in ons bestand aan militaire en koloniale geschiedenis ruimschoots aanwezig. De invulling van begrippen als interventie, humanitaire acties, crisisbeheersing, politieke inzet, is hiermee gebaat. Daaruit volgt ook, dat strategische en operationele studies verarmen als hun beoefenaren niet wortelen in de geschiedwetenschap.

W. F. Vader

brigade-generaal van de aan- en afvoertroepen

Israël 1991

Een sfeertekening in het licht van het Palestijnse probleem

Als kolonel volgde ik de *1991-Course* aan het Royal College of Defence Studies (RCDS) in Londen. Dit instituut, gevestigd aan een van de mooiste pleinen van Westminster, Belgrave Square, biedt sinds 1927 aan (primair) Britse officieren de mogelijkheid zich voor te bereiden op een benoeming tot de hoogste functies in de Britse defensieorganisatie. Gelet op de mondiale optiek van de Britse veiligheidspolitiek, hoort bij zo'n cursus een intensief contact met buitenlandse collega's van vergelijkbaar niveau. Dat wordt gerealiseerd door per Britse deelnemer een buitenlander voor de cursus uit te nodigen. In 1991 namen 38 Britten (gelijkelijk verdeeld over de drie krijgsmacht delen en de civiele maatschappij: defensie, buitenlandse zaken en diplomatieke dienst, politie, industrie) en een even groot aantal niet-Britten uit 28 verschillende landen deel. Hoofdthema van de studie is de mondiale veiligheidssituatie. De inbreng in de discussies van opper- en hoofdofficieren en ambtenaren, afkomstig uit vrijwel alle delen van de wereld (inbegrepen het voormalige Warschau-Pact) heeft geleid tot een onmiskenbaar genuanceerde beeldvorming. Onderdeel van de studie is een reis door de ver-

schillende regio's van de wereld. In dit kader maak ik een reis door het Midden-Oosten (Israël, Jordanië, Egypte en Jemen). In deze bijdrage geef ik mijn indrukken van die reis, met name toegespitst op het Israëliisch-Arabisch conflict. Ook op dit moment, na de regeringswisseling in Tel Aviv in juni 1992, is het conflict in al zijn aspecten actueel. Ofschoon vredesbesprekingen kansrijker lijken dan ooit, zijn gewapende incidenten tussen Israëliische strijdkrachten en Palestijnse guerrillastrijders aan de orde van de dag. De 400 Palestijnen die in Zuid-Libanon bivakkeren, hebben hun acties met verbanning moeten bekopen.

Inleiding

Wellicht leest u dit artikel rond het voorjaar van 1993. Mijn impressies, opgedaan tijdens een studiereis in het najaar van 1991, zullen u, zo lang na dato, misschien irrelevant voorkomen. Er is immers sinds juni 1992 een nieuwe Israëliische regering van volstrekt andere politieke signatuur dan de Likoe-d-regering onder Sjamir, die mijn reisgenoten en ik indertijd in Tel Aviv ontmoetten. Wij spraken met Mosje Arens (Defensie) en Benjamin Netanyahu, „Mister Israël” en tweede man op Buitenlandse zaken (afb. 1), alsmede met kopstukken uit de *Israel Defence Forces*, waaronder de militaire gouverneur van de *Westbank* en de *Gaza*strip. In hun ogen was „land for peace” onzinnig. Ontruiming van de bezette gebieden (met name de hooggelegen gebieden langs de noord- en oostgrens) zou in hun ogen zelfmoord zijn. Netanyahu (zelf reserveofficier) riep ons op tijdens onze busrit van Jeruzalem naar Nazareth toch vooral de tactische belangrijkheid van het stroomgebied van de Jordaan en de hoogten van Golan vast te stellen. „Dat moeten jullie als geoefende soldaten toch inzien”, voegde hij ons toe. En inderdaad, het viel niet te ontkennen, de laag gelegen Israëliische steden en dorpen liggen al-

Afb. 1 Benjamin Netanyahu:
....„vrede door kracht”...

le in de „schaduw” van Golan en de Westbank. De situatie is vergelijkbaar met die waarin de door Serviërs belaagde steden in Bosnië-Herzegovina anno 1993 verkeren. De gevolgen kennen wij.

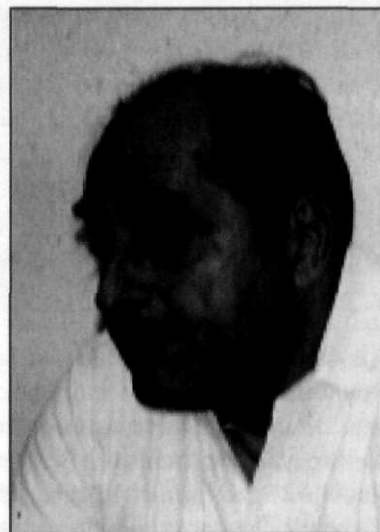
Het vredesproces, dat na de regeringswisseling weliswaar nieuwe impulsen heeft gekregen, verloopt lang niet zo voortvarend als de Arbeiderspartij vóór de juni-verkiezingen deed verwachten. Voor een deel ligt dat aan het feit dat Rabin en niet Peres regeringsleider is geworden, maar de voornaamste oorzaak is de grote weerstand die onder een deel van de Israëliische bevolking leeft tegen het afstaan van gebieden die zeer velen tot het vaderland rekenen. Het was deze weerstand, die ten tijde van onze studiereis het regeringsbeleid bepaalde. Daarom kan het ook nu nog van belang zijn van die stemming kennis te nemen. Het geeft een beeld van de situatie van waaruit de nieuwe regering moet trachten een weg naar vrede te vinden. In het bijzonder kan een beeld van de verschillende opstellingen in het Arabisch-Israëliische conflict in het jaar waarin het vredesproces in gang werd gezet, enige referentie bieden voor wat van de regering Rabin mag worden verwacht.

In mijn relaas zal ik mij beperken tot het weergeven van mijn observaties en indrukken, een sfeerbeeld schetsen; ik wil niet opiniërend zijn. De materie is te complex om op grond van fragmentarische waarnemingen te worden doorzien.

Tussen hoop en vrees

De verschillende landen in het Midden-Oosten kampen met zeer vergelijkbare, zo niet gemeenschappelijke problemen: een bevolkingsgroei die de krachten van de landen ver te boven gaat, een tekort aan water, een absolute economische afhankelijkheid van de omringende wereld, om slechts de belangrijkste te noemen. Een gezamenlijke aanpak van deze problemen zou de regio zeer ten goede komen. Wij vroegen ons af of de verschillende regeringsleiders dit onderkenden en tot het zoeken naar gemeenschappelijke oplossingen bereid waren. In de gesprekken daarover in Israël, Jordanië en Egypte vonden wij geen concrete aanwijzingen, wel grond voor hoop, doch ook voor vrees.

Mosje Arens verzekerde ons dat Israël verlangend uitkijkt naar vrede met zijn Arabische buurlanden,

Afb. 2 Feisal Hoesseini:
...„samenwerking naar Europees model”...

wijzend op de verbeterde veiligheidssituatie in de regio als gevolg van de afloop van de Golf-oorlog.

Van Palestijnse zijde toonde Feisal Hoesseini (afb. 2) zich een voorstander van een politieke oplossing voor het conflict, zolang er maar rekening zou worden gehouden met de bestaande werkelijkheid in plaats van uitsluitend met historische of bijbelse claims op het omstreden land. Hij voorzag een mogelijkheid voor samenwerking tussen de landen in de regio naar Europees model. De Jordaniërs toonden zeer nadrukkelijk hun wens naar vrede waarvan zij groot economisch en sociaal voordeel verwachten. Koning Hoessein, die ons in audiëntie ontving (afb. 3), wees ons op zijn jarenlange inspanningen om tot een oplossing van het Palestijnse vraagstuk te komen en voorspelde ons dat hij het eventuele momentum van een vredesproces ten volle zou uitbuiten zodra dat op gang zou zijn gekomen. Hij vreesde dat een mislukking van het vredesproces rampzalig zou zijn voor alle betrokkenen. Zijn broer, Kroonprins Hassan, zag goede mogelijkheden voor, en verwachtte veel van, een aanpak naar het model van de CVSE, aanvangende met vertrouwenwekkende maatregelen en wapenbeheersing, zoals dat ook in Europa was gebeurd. Egyptische regeringsfunctionarissen wezen op de duurzaamheid van de vredesregeling met Israël op basis van het Camp-David-akkoord als eerste stap voor een meeromvattende regeling. Zij achtten de beëindiging van de Oost-Westconfrontatie en met name de versterkte positie van de Verenigde Naties zeer bevorderlijk voor de oplossing van het conflict.

Niettemin bestond er geen enkele twijfel dat de haat en achterdocht, die de afgelopen halve eeuw zoveel leed hebben veroorzaakt, niet zomaar kunnen worden weggepoetst.

In Israël werden wij regelmatig herinnerd aan het feit dat het land sinds 1948 in zes oorlogen was betrokken (hoewel slechts indirect in de Golf-oorlog) en in eindeloze schermutselingen met de Palestijnen. Er bestond een brede angst dat het vredesproces aan Israël zou ontnemen wat tegen onnoemelijke offers op het slagveld was veroverd. Even breed was de twijfel of een vredesregeling überhaupt duurzaam kan zijn. Velen zeiden ons niet te geloven dat de Arabieren hun streven naar de hereniging van geheel Palestina zouden opgeven en te betwijfelen of de autocratische Arabische regimes zich aan aangegane verplichtingen zouden houden.

Het mocht geen verrassing heten dat Benjamin Netanyahu ons verzekerde dat Israël hoe dan ook zou streven naar „vrede door kracht”; niet bepaald een vertrouwenwekkende uitspraak voor degenen die hopen dat Israël bereid zal zijn in ruil voor vrede veiligheidsrisico's te nemen. Zijn denkwijze werd weerspiegeld door de snelheid waarmee een cordon van nederzettingen, alle gelegen op hogere terreindelen, als een dubbele omvatting rond Oost-Jeruzalem werd gebouwd. Dat geldt evenzeer voor het netwerk van wegen dat met grote voortvarendheid tussen de verschillende nederzettingen en zelfs tussen lokaties voor toekomstige nederzettingen werd aangelegd. Het was onmogelijk de gedachte aan een strategische motivering van het nederzettingen

beleid van je af te zetten. De verklaring dat de nederzettingen rond Oost-Jeruzalem slechts „stadsuitbreidingen” zijn zoals je die ook in zovele Europese steden kunt aantreffen, overtuigde geen van ons.

Netanyahu hield vol dat het Israëliisch-Arabisch conflict niet bestaat; het ging naar zijn zeggen slechts om „grensconflicten tussen de verschillende buurlanden die bilateraal dienen te worden opgelost”. Aan deze zienswijze lag de aanvankelijke weigering van Israël ten grondslag om anders dan door bilateraal overleg tot een vredesproces te komen. Een Palestijns probleem zag hij evenmin: „Jordanië, met zijn miljoenen Palestijnen, verschaft dit volk immers reeds een thuisland”.

Wij spraken in Oost-Jeruzalem met vooraanstaande Palestijnen. Zij veroordeelden de Intifadah maar spraken schande van de methoden om die te onderdrukken: „confiscatie” van land (op grond van de regel dat alle land aan de – Joodse – staat behoort, zolang de particuliere eigendom niet wettelijk kan worden aangetoond, hetgeen na eeuwen ongedocumenteerde bewoning veelal niet mogelijk is), vernietiging van huizen als represaille (waardoor niet slechts gezinnen, doch vaak hele families dakloos worden) en maandenlange „administratieve” detentie zonder aanklacht of proces. In het gezelschap bevond zich een arts die een half jaar administratieve detentie had ondergaan, nadat hij – naar zijn zeggen – bewoners van de armoedige Gazastrook had aangespoord een moestuin aan te leggen. Daarin werd een vijandige politieke daad gezien. Gedurende ons vijfdaagse verblijf in Israël

Afb. 3 Koning Hoessein:
...„momentum uitbuiten”...

werden in de bezette gebieden acht Palestijnse woningen met de grond gelijk gemaakt.

De militaire gouverneur van de bezette gebieden, door ons met deze feiten geconfronteerd, wees elke suggestie dat zijn troepen onwettig zouden optreden resoluut van de hand. Hij beriep zich daarbij o.m. op Britse wetgeving uit de tijd dat Palestina nog een (Brits) mandaatgebied was. Hij wees erop dat er een hof van appel is dat klachten beoordeelt, „maar niemand klaagt”.

David en Goliath

De grimmigheid van de dagelijkse confrontatie tussen het Israëlische staatsapparaat en de Palestijnen blijkt uit de aantallen slachtoffers: Israëli's bij tientallen, Palestijnen bij honderden. Het straatbeeld toont de voortdurende waakzaamheid van de staat Israël. Jonge mannen vervullen militaire dienstplicht gedurende drie jaren; vrouwen gedurende twee jaren. Daardoor wemelt het van de geüniformeerde militairen, die nimmer ongewapend op straat zijn, dienst of geen dienst. De chauffeur van onze bus, een burger in dienst bij Defensie, reed rond – zoals menig buschauffeur in dit land – met een pistool onder zijn overhemd. Wij bezochten een kibboets aan de grens met Zuid-Libanon. Het zijn de nederzettingen aan de grens die het meest van Palestijnse acties te duchten hebben. In die kibboets was er de laatste twee jaren niets meer gebeurd. Dat werd toegeschreven aan de waakzaamheid van de Israëlische grenstroepen ter plaatse en het bestaan van de veiligheidszone ten noorden van de grens. Ons werden videobeelden getoond, die een paar maanden eerder waren opgenomen. Op het scherm waren twee schimmen bij donker in het voorterrein ten noorden van de grens te onderscheiden. Niet hun aanblik of gedrag maakte hen verdacht, slechts hun nachtelijke aanwezigheid zo dicht bij de grens. Beiden waren gedood.

Benjamin Netanyahu vergeleek de strijd van Israël tegen zijn Arabische buurlanden met die van David tegen Goliath. Om dat te staven presenteerde hij ons een gevechtskrachtvergelijking tussen Israël enerzijds en het totaal van alle omringende Arabische landen anderzijds. Zelfs de tanks en het geschut van Libië werden meegeteld. Onze vraag of hij – gelet op hun verdeeldheid – het waarschijnlijk achtte dat alle Arabische landen gezamenlijk Israël zouden aanvallen, beantwoordde hij door te wijzen

op *capabilities*. De verkoop van 300 Tsjechische T72-tanks aan Syrië vormde een bron van grote zorg. Het gevoel voortdurend te worden bedreigd, leek een deel te zijn van de Israëlische identiteit; alsof Israël geen Israël meer zou zijn zonder de vijand.

In gesprekken met de bewoners van de kibboets waar wij werden ondergebracht gedurende het weekeinde van Jom Kippoer, maar ook bij andere gelegenheden, bleek het Zionistische ideaal beslist niet bij iedereen even sterk te leven. Vooral de jonge mensen laakten de kibboets-regel die particulier autobezit verbiedt. Men vertelde ons dat tijdens en vlak na de Scud-beschietingen van Tel Aviv in de Golf-oorlog tienduizenden (veelal gefortuneerde) Joden het in Israël voor gezien hielden en terugkeerden naar het land van herkomst (veelal de VS). Van de Russische Joden werd gezegd dat zij uitsluitend naar Israël kwamen in de verwachting hun levenspeil te kunnen verbeteren. Nu bleek dat dit niet in alle gevallen opging, bleven de Russen weg. „Ze ontraden elkaar om nog te komen, nu er geen huizen en werk genoeg zijn”. En, inderdaad, het aantal immigranten uit Oost-Europa toonde een sterk dalende lijn. Tijdens een ontvangst bij het *Israel War College* trad een strijkkwartet op dat uit Russische immigranten bestond. Zij vertelden ons blij te zijn met hun muziek iets te kunnen terugdoen, nu zij waren gedoemd van een staatsuitkering te leven.

In Kaïro en Amman werd de parabel van David en Goliath overigens omgedraaid. De militaire kracht van Israël boezemde de individuele buurlanden groot ontzag in, met name de nucleaire component ervan. Het bestaan van Israëlische kernwapens werd in Tel Aviv ontkend, doch in de Arabische hoofdsteden een zekerheid geacht. In Sanaa (Jemen) wees de minister van defensie op de dubbele standaard die het Westen zou aanleggen bij de beoordeling van de toestand in het Midden-Oosten. „Saddam Hoessein werd de opbouw van een sterke defensie onmogelijk gemaakt, terwijl Israël met steun van het Westen tot een kernmacht kon uitgroeien”.

Twijfel

Het was voor ons zonneklaar dat, ondanks de feitelijkheid van de Joodse aanwezigheid in Palestina, de Arabieren daarmee slechts vrede zouden kunnen hebben indien tevens aan de Palestijnse aspiraties

zou worden tegemoetgekomen. Veel Arabieren met wie wij spraken, verdachten Israël ervan naar vergroting van het grondgebied te streven. De annexatie van Galilea, de Golan en Oost-Jeruzalem werd gezien als een prelude op de annexatie van de Westbank, en wellicht meer.

Met name onze militaire gastheren in Israël wezen op het vitale belang van de hooggelegen Golan en Westbank voor de verdediging van het kustgebied (met steden als Tel Aviv en Haifa). Onze tegenwerking dat de huidige rakettechnologie het belang van deze hooggelegen gebieden voor een belangrijk deel teniet doet, leidde tot merkbare ergernis.

Koning Hoessein en regeringsvertegenwoordigers in Kaïro wezen op de parallel tussen de Joodse en Palestijnse aanspraken. Een *modus vivendi* die zowel de Joden als de Palestijnen als rechtvaardig zouden ervaren, was naar hun overtuiging de enige oplossing die een duurzame vrede zou geven. In Sanaa werden wij erop gewezen dat het niet redelijk kon worden gevonden dat Joden uit de Sovjet-Unie het recht zouden hebben zich op de Westbank te vestigen, terwijl de autochtone bevolking voor hen het veld moest ruimen. „In welk westers land zou dat worden geaccepteerd?“, vroeg men ons. In het licht van de actuele discussie over de immigranten in het westen van dit moment, zou deze vraag nog moeilijker te beantwoorden zijn geweest. Wij onthielden ons van commentaar.

Ik bespeurde bij mij zelf een onbehaaglijk gevoel over het feit dat de vanzelfsprekendheid van de Joodse zaak, die mij altijd zo helder voor ogen had gestaan, door twijfel werd aangetast. De Joden leven naar Westerse maatstaven. Huizen en voorzieningen doen niet onder voor die in het Westen. In de Arabische dorpen in Israël, en zelfs in Arabische stadsdelen van steden als Jericho en Nazareth, is dat anders. Die woonoorden zijn ronduit armoedig. „Een ieder leeft in dit land zoals hij dat gewend is“, verklaarde de militaire gouverneur van de bezette gebieden toen wij hem naar een rechtvaardiging voor deze verschillen vroegen.

Hoe elkaar uitsluitende aspiraties te verenigen?

De mogelijkheid of onmogelijkheid van een oplossing voor het Arabisch-Israëliësch conflict balanciert op het volgende dilemma. In vrijwel alle gesprekken die wij over het onderwerp met Arabieren voerden, werd de bevredigende oplossing van het

Palestijnse probleem de sleutel tot een vredesregeling genoemd. Voor alles werd dáárvan afhankelijk geacht of de staat van oorlog tussen Israël en Syrië resp. Jordanië kan worden beëindigd en Israëls bestaansrecht door de buurlanden kan worden erkend. Hoewel veel Palestijnen de erkenning van Israël beschouwen als het einde aan hun droom ooit naar het land van hun voorvaderen terug te keren, leken hun leiders bereid dit als een onontkoombaarheid te aanvaarden, mits dat met ere zou kunnen geschieden.

Israël toonde zich bereid mee te werken aan een geleidelijke overgang (in vijf jaar) van militair gezag in de bezette gebieden naar enige vorm van zelfbestuur voor de Palestijnen, zolang Israël ten aanzien van de Westbank en de Gazastrook maar verantwoordelijk kon blijven voor buitenlandse zaken en defensie. Dat voorstel werd afgewezen door de Palestijnen, die een soevereine Palestijnse staat wilden, en door de Arabische landen die in het voorbehoud een bewijs van Israëls uitbreidingspolitiek zien. Ik vroeg de secretaris-generaal van de Arabische Liga, die wij in Kaïro ontmoetten, of hij een onafhankelijke Palestijnse staat economisch levensvatbaar achtte. „Is Rusland economisch levensvatbaar?“ was zijn antwoord. Koning Hoessein sprak over een overgang naar zelfbestuur in drie jaar, waarna de finale discussie over de status van de Westbank en Gazastrook zou kunnen worden gevoerd. De vorst zag een mogelijke oplossing in een federatie tussen Jordanië en de Westbank, mits de Palestijnen daarmee zouden instemmen. Het leek hem opportuun de status van Oost-Jeruzalem voorlopig buiten de discussie te houden. Het dilemma waarvoor vredesonderhandelaars zich zouden zien gesteld, komt nog het best tot uiting in de discussie over de status van Oost-Jeruzalem. Deze stad van grote religieuze betekenis is een brandpunt van de controverse tussen de Arabieren en Israël. Dat stadsdeel werd door de Palestijnse woordvoerders de toekomstige hoofdstad van een vrij Palestina genoemd, doch wordt door Israël als een onlosmakelijk deel van de Joodse staat beschouwd. Wanneer de dubbele omvatting van Oost-Jeruzalem door „stadsuitbreidingen“ zal zijn voltooid, kan men zich hier moeilijk een Palestijnse hoofdstad voorstellen.

Welke oplossing ook denkbaar is, geen oplossing lijkt in Israëliësch ogen levensvatbaar als Israëls veiligheidsbelangen daardoor, naar de Israëliësch

maatstaven, zouden worden aangetast. In Likoeed-ogen levert elke ontruimde vierkante meter een veiligheidsrisico op. De regering leek (onder Amerikaanse druk) aan de vredesonderhandelingen te zullen deelnemen om te onderhandelen, niet om een oplossing te bereiken. Een brigade-generaal, werkzaam bij de generale staf, zei ons over de Amerikaanse druk: „to hell with the money”. Israël zou het wel alleen opknappen. Opiniepeilingen onder het Israëlische publiek daarentegen toonden aan dat er bij een meerderheid van de bevolking be-

reidheid bestaat land voor vrede te ruilen, als dat de prijs voor een duurzame regeling zou moeten zijn. Wellicht was dat de bodem waarop Rabin in juni 1992 zijn verkiezingszege oogstte. Maar ook hijervaart nu dat de bereidheid van een meerderheid van de Israëlische bevolking een oplossing niet dichterbij brengt. Een oplossing die volgens een minderheid van de Joden en een belangrijk deel van de Palestijnen geen andere dan de totale overgave van de tegenstander kan zijn. De 400 bannelingen in Zuid-Libanon ervaren hoe fragiel de vredesintenties zijn.

DRINGEND VERZOEK AAN AUTEURS

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie achterin dit nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint van de schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

J. A. Mulder

majoor van de verbindingdienst*

De start van operatie Unprofor in Oost-Slavonië

In dit artikel zal slechts een deel van de problematiek van het voormalige Joegoslavië en de VN-operatie daar worden belicht en ik heb dan ook niet de pretentie volledig te zijn. Het is een poging een beeld te geven van de problemen en de omstandigheden, die zich bij de start van de operatie hebben voorgedaan resp. nog steeds voordoen, zowel in de plaatselijke situatie, als binnen de organisatie van de VN en het Nederlandse verbindingsbataljon.

Geschiedenis

Ik zal niet diep ingaan op de historische achtergronden; de lezer mag in dit verband worden verwezen naar het artikel van bgen De Vogel in de *Militaire Spectator* van augustus 1991. Ter inleiding en actualisering daarom een zeer kort resumé.

Al zeer vroeg in de geschiedenis bevonden de „Zuid-Slaven” van het Balkangebied zich op de breuklijn tussen Oost en West. In 395 werd het Romeinse Rijk gesplitst in een oostelijk en een westelijk gedeelte. De Balkan bevond zich toen op de grens tussen de invloeden van Rome en Byzantium met alle culturele, godsdienstige en economische gevolgen van dien. In 1054 splitste de christelijke kerk zich in de rooms-katholieke en de oosters-orthodoxe kerk. In 1389 werd o.a. Servië veroverd door de Turken. De Balkan was gedurende vele eeuwen het terrein van confrontatie tussen het Turkse en het Habsburgse Rijk, een „militaire grens” tussen twee grootmachten. Serven die vluchtten naar de Habsburgse zijde mochten zich vestigen in de grensgebieden en dat verklaart de huidige aanwezigheid van Servische enclaves in Kroatië. In 1912 brak de 1e Balkanoorlog uit tussen Bulgarije, Servië, Griekenland en Montenegro enerzijds en de Turken anderzijds. In de 2e Balkanoorlog (1913) viel Bulgarije Servië en Griekenland aan. In 1914 begon de Eerste Wereldoorlog op de

* Sectorverbindingsofficier van 14 maart tot 3 augustus 1992.

Balkan. Oostenrijk-Hongarije streefde naar een Groot-Slavische staat, terwijl Servië een Groot-Servië nastreefde. In beide plannen speelde de toegang tot de zee een belangrijke rol. Bij de wapenstilstand in 1918 ontstond het Koninkrijk der Serven, Kroaten en Slovenen, waarbij ook Montenegro en Bosnië werden inbegrepen. Tot een echte eenheid kwam het echter niet. In die omstandigheden ontstond de naam Joegoslavië. In 1941 trad Joegoslavië onder Duitse druk toe tot de as-mogendheden, hetgeen leidde tot een anti-Duitse staatsgreep van de Servische nationalist (Tsjetniks), gesteund door de Britten. Het pact werd opgezegd en toen was men in oorlog met de Duitsers, die op hun beurt weer werden gesteund door de Kroatische nationalist (Oestasja's). Duitsland erkende Kroatië als onafhankelijk koninkrijk. In 1944 bevrijdden de communisten o.l.v. Josip Broz, een Kroaat, beter bekend onder zijn schuilnaam Tito, Servië en later geheel Joegoslavië. Tito werd de eerste premier en er werd een grondwet aangenomen, waarin zes federale republieken (Slovenië, Kroatië, Bosnië-Herzegovina, Servië, Montenegro en Macedonië) en twee autonome provincies (Kosovo en Vojvodina) werden opgenomen. Naarmate de jaren verstreken wensten de republieken steeds meer autonomie; Tito versterkte echter zijn politiek van centralisme. In 1980 overleed hij op 88-jarige leeftijd. Na hem kwam er een, nog door hem ingestelde, presidentiële raad van acht leden, waarbij de voorzitter gedurende een jaar beurtelings door een van de republieken werd geleverd.

Jongste geschiedenis

Na de veranderingen in Oost-Europa laaiden in 1989/90 de discussies over de te volgen staatsvorm weer hoog op. Kroatië en Slovenië wensten aansluiting bij West-Europa (ingegeven door hun economische voorsprong), terwijl intussen de Servi-

Het ziekenhuis van Vukovar (300 bedden), met een voltreffer

sche leider Milosevic verklaarde, dat alle Serven in één Groot-Servië zouden moeten wonen, waarbij impliciet een claim werd gelegd op bepaalde gebieden in Bosnië en Kroatië.

Op 15 mei 1991 beletten de Serviërs dat de Kroaat Mesic, die volgens het roulatiesysteem aan de beurt was, president van Joegoslavië zou worden. Als reactie kondigden Slovenië en Kroatië op 25 juni hun onafhankelijkheid af. Het federale leger (JNA) probeerde Slovenië te bezetten. Dat mislukte en mede door de groter wordende problemen in Kroatië zagen de Serven zich genoodzaakt terug te trekken. Etnische Serven in Kroatië formeerden paramilitaire eenheden, die de door Serven bewoonde gebieden afsneden van de rest van Kroatië. Opgehitst door de propaganda laaide binnen de kortste keren een strijd op, die veel harder was dan die in Slovenië, omdat beide partijen hier over meer en zwaardere middelen beschikten. Er werden 14 vredesbestanden gesloten en weer geschonden; Vukovar, Dubrovnik en Osijek werden belegerd en zwaar gebombardeerd. Van weerskanten werden vele wreedheden bedreven. Er vielen ca. 16.000 slachtoffers. Servië slaagde niet erin Kroatië te bedwin-

gen, ook al omdat de weerstand onder de bevolking toenam en men niet geloofde in de politieke overwinning, zo er al sprake zou kunnen zijn van een militaire. De EG wees Servië aan als agressor en wilde niet ingaan op de eis dat de gebieden in Kroatië waar Serviërs woonden onder Servisch gezag zouden komen. Duitsland erkende Kroatië en Slovenië. De Servische leider Milosevic schakelde de VN in, alhoewel in de voorafgaande periode een vredesmacht voortdurend werd gezien als een inmenging in binnenlandse aangelegenheden. Het werd nu uitgelegd als bescherming van de Servische minderheden in Kroatië. Cyrus Vance, voormalig minister van buitenlandse zaken van de VS, moest gaan uitzoeken wie welke rol speelde in dit conflict. Hij kwam met een plan voor de inzet van een vredesmacht op voorwaarde dat de gevechten zouden worden beëindigd en er overeenstemming kwam over de plaatsen waar de VN-macht aanwezig moest zijn. Na veel geharrewar volgde op 3 jan. 1992 het 15e bestand. De Serviërs hebben uiteindelijk ingestemd met terugtrekking terwijl de Kroaten de eis lieten vallen, dat in de betrokken gebieden ook Kroatische politie zou moeten worden gestationeerd.

Oprichting van Unprofor

In september 1991 nam de Veiligheidsraad resolutie 713 aan, houdende een wapenembargo tegen Joegoslavië. Op 15 december nam de Veiligheidsraad resolutie 724 aan, waarin het „Vance-plan” voor een vredesmacht werd beschreven. Op 21 februari 1992 werd d.m.v. resolutie 743 de *United Nations protection force* (Unprofor) ingesteld voor een periode van 12 maanden. Het mandaat gaf aan:

- een organisatie met een militaire, een politie- en een civiele component;

Een historisch moment: op 6 april 1992 werd het Nederlandse detachement, dat als eerste „troep” in de sector arriveerde, door de Nederlandse detachementscommandant, maj J. A. Mulder, gemeld aan de Russische sectorcommandant, kol Alexander Kromtsjenkov

- drie *United Nations Protected Area's* (UNPA) (bij de uitvoering werden dit om praktische redenen vier);
- de verantwoordelijkheid voor het terugtrekken of ontwapenen van alle gewapende strijdmachten in de gebieden;
- toegangscontrole tot de UNPA's en het monitoren van de plaatselijke politie;
- het buiten de UNPA's controleren van de troepenruggrekingen;
- het assisteren bij het oplossen van de spanningen in Bosnië-Herzegovina en het contact onderhouden met de autoriteiten in Belgrado, Zagreb en Sarajevo;
- het in samenwerking met humanitaire organisaties ervoor zorgen dat de vluchtelingen naar hun huizen in de UNPA's kunnen terugkeren.

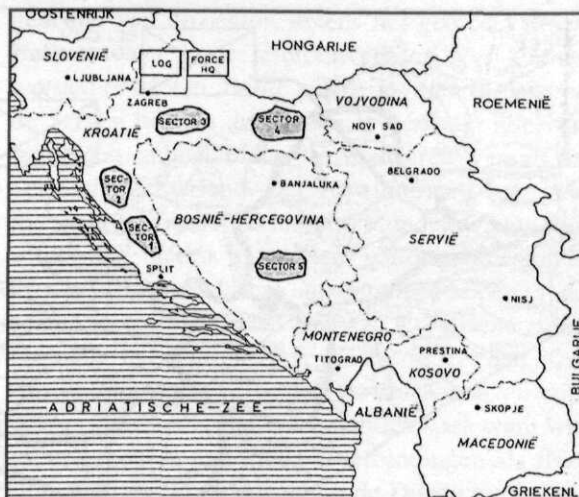
Nederlandse deelname

En zo komen wij dan aan bij de situatie waarbij Nederland werd gevraagd voor Unprofor een verbindingseenheid te leveren.

Op 28 februari 1992 werd officieel bekendgemaakt dat staf 108 Vbdat was aangewezen om de staf te vormen van *1 (NL) UN Sign Bn*. De eerste *advanced party* vertrok begin maart en de tweede, waartoe ik mocht behoren, op 14 maart 1992. Het bataljon van ruim 300 militairen volgde op 3 april en zou uitwaaiëren over, dan nog, 21 locaties.

Een bataljonsverbindingscentrum bestond uit een sergeant-majoor, een sergeant en 9 korporaa/soldaten; een sectorverbindingscentrum uit een eerste luitenant, een sergeant I en 12 korporaa/soldaten; de sectorverbindingsofficier was een majoor met een toegevoegde soldaat-chauffeur. Qua organisatie een sprong in het duister maar, naar later zou blijken, een zeer goede. Het materieel bestond uit Satcom (één per bataljonsverbindingscentrum en twee voor een sectorverbindingscentrum), EZB-installaties om een *force-* en een *sectorradionet* te kunnen uitbrengen, en de nodige randapparatuur om snel en efficiënt te kunnen werken. Deze middelen moesten ter plaatse indien mogelijk worden aangevuld met civiele telefooncapaciteit (8 lijnen voor een sector *headquarters* en 5 voor een bataljonscommandopost).

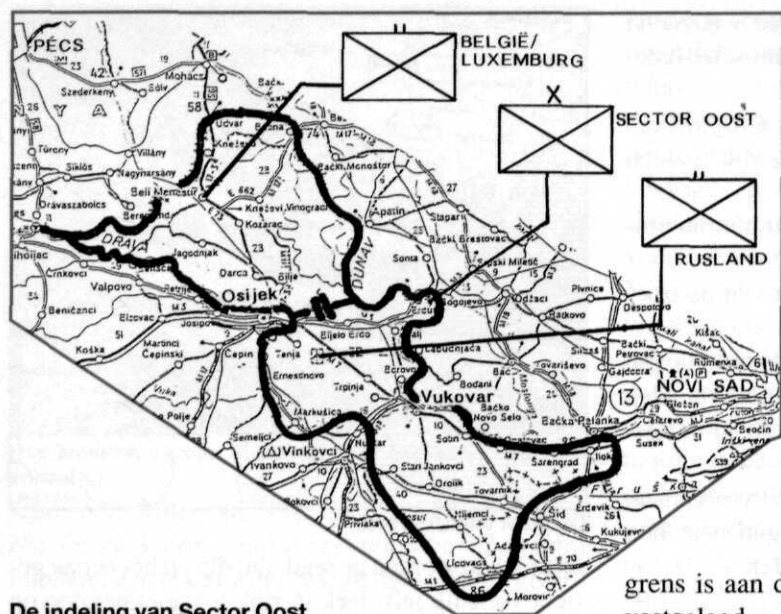
De organisatie van het verbindingsbataljon in de sectoren klopte redelijk, zeker als men bedenkt, dat er vele onzekerheden waren. Over de personele be-

De inzet van Unprofor

zetting kan worden gezegd, dat die op het eerste gezicht volledig juist leek te zijn, o.a. met het oog op de *shift*-indeling, maar veel ruimte om alle toegekende verlopen te verwerken was er niet. Bovendien zouden de momenten van de rotaties zeer kritisch zijn. De opleiding van het personeel was voornamelijk toereikend; er werd veel *training on the job* gedaan, hetgeen ertoe leidde, dat binnen enkele weken alle soldaten en korporaa's volledig elkaars taken konden overnemen, een enkele zeer specifieke taak daargelaten. Over het materieel kan worden opgemerkt, dat het systeem doordacht was en v.w.b. Satcom en radio volledig kon worden uitgevoerd. In de loop van de periode gaf het Satcomsysteem echter veel storingen te zien en moest regelmatig worden gewisseld (log probleem!). De radio's hebben goed gefunctioneerd, afgezien van de gebruikelijke storingen, die wij ook tijdens oefeningen kennen (*couplers*, enz.). Veel problemen zijn in Sector Oost ontstaan m.b.t. de voeding (een lokale netspanning van te slechte en onregelmatige kwaliteit). Daardoor moesten de 4 kW aggregaten eigenlijk voortdurend draaien, met alle logistieke problemen van dien. Het inhuren van civiele telefoonlijnen is een verhaal apart (hoe ze te verkrijgen, in te zetten, privégebruik, bellen met nationale hoofdkwartieren, betaling, enz.). Het heeft tot veel kritiek op het systeem geleid, uiteraard gespuid in Nederlandse richting, maar ten onrechte, omdat het systeem door New York was bepaald en door Force HQ nauwlettend in de gaten werd gehouden.

Op dit moment in het betoog kan reeds een conclusie worden getrokken, nl. dat het opstarten van deze

De indeling van Sector Oost

operatie, en waarschijnlijk al dit soort operaties, is gekenmerkt door een aaneenschakeling van onduidelijkheden en onzekerheden. Advies: ga er heen en handel naar bevind van zaken, ken de geschiedenis en gebruik veel tact en gezond verstand!

Verkenningfase

De Unprofor-missie was erop gericht met name de Serven en de Kroaten uit elkaar te halen en te houden. Voorshands was geen rekening gehouden met de situatie in Bosnië-Herzegovina en dat levert nu dus ook problemen op. Het conflict in Bosnië is complex omdat verscheidene etnische minderheden volledig door elkaar en tussen elkaar wonen. In de UNPA's bestaat dat probleem ook, maar het spitst zich daar toe op de belangrijkste groeperingen Serven en Kroaten. In deze gebieden doet zich het probleem voor dat niet (meer) is aan te geven of een dorp of stad Servisch of Kroatisch is. Vele officiële bronnen bestaan niet meer of zijn onbetrouwbaar en bovendien is er zoveel „gemuteerd”, dat op plaatsen die voorheen door de ene groepering werden beheerst nu de andere groepering qua getalsterkte de boventoon voert. De eerste drie weken (half maart/begin april) zijn wij dus druk bezig geweest met het in overleg met civiele en militaire autoriteiten van weerszijden af te spreken, tot op het kleinste dorpje en de enkele boerderij, aan welke kant van de grens die nu moesten liggen. Een door alle partijen al dan niet met tegenzin geaccepteerde

grens is aan de VN voorgesteld en later als grens vastgelegd.

In algemene zin kan worden gezegd dat de situatie aan Kroatische zijde beter is. De bevolking ziet er welvarender uit, het leven is er beter georganiseerd en ook het leger (*Croatian Army* (CA), overigens een veel kleinere strijdmacht in Sector Oost dan de JNA-strijdmacht). Duitse invloeden in dit leger zijn niet alleen voelbaar, maar ook waarneembaar; de Duitse vlag prijkt gewoon op de uniformen. De mensen aan de Servische kant zien er veel onverzorgder uit, het eten is eenzijdig, de werkloosheid enorm, evenals de inflatie. Binnen beide bevolkingen zijn extremistische groeperingen aanwezig. Aan Kroatische zijde zijn dat de Oestasja's en aan Servische zijde de Tsjetniks. De vele wreedheden moeten naar alle waarschijnlijkheid aan deze groepen worden toegeschreven.

Sedert half maart '92 wordt dagelijks het staakt het vuren geschonden, variërend van enkele tot tientallen malen. Grote protesten volgen dan via de *hot-line* en vaak kan via dezelfde hot-line worden bewerkstelligd dat het vuren ophoudt. De belangrijkste discussie gaat uiteraard altijd weer over wie er begon. Vastgesteld is, dat vele malen de JNA vanuit het ene gebied met lichte wapens is begonnen te schieten op eigen troepen aan de andere kant van de Drava, hetgeen dan werd beantwoord met zwaar vuur op Osijek (Kroatische kant), waarbij regelmatig doden en gewonden vielen (bv. 6 mei een precisie-voltreffer op een overvol marktterrein: 4 doden en 14 zwaargewonden). De gevechten werden gewoon uitgelokt. Mijnevelden liggen er vele in de

Sector Oost. Aangezien beide partijen dezelfde mijnen gebruiken, is niet na te gaan wie ze heeft gelegd; ook zijn deze velden niet in kaart gebracht. De Canadese genie heeft handenvol werk aan het wederzijdse overleg over, en het ruimen van, de mijnevelden. Na weken van intensief overleg is wederzijds aarzelend begonnen enkele velden te ruimen. Het zal in het gehele gebied tot in lengte van jaren een probleem blijven.

Op het gebied van de civiele telecommunicatie zijn vele contacten gelegd met PTT-functionarissen. De voornaamste daarvan is de directeur van het district waarin de gehele sector valt. Zijn kantoor is gehuisvest in de verwoeste centrale van Vukovar. Aan Kroatische zijde is de directeur gehuisvest in een zeer goed tegen mortiervuur beschermd modern ingericht kantoor in Osijek. Aan weerskanten kent men elkaar nog zeer goed, omdat men in het verleden als collega's heeft samengewerkt. Sterker nog, er zijn over en weer mensen die van de andere kant zijn gekomen en niet meer terug willen of kunnen of die deze keuze bewust hebben gemaakt. De vroegere PTT die heel Joegoslavië bediende, was goed georganiseerd en uitgerust. Door de oorlog is de gehele organisatie gesplitst in twee PTT's. In Sector Oost deed zich de specifieke situatie voor dat daar twee districtscentrales functioneerden, nl. Vukovar en Osijek. Vukovar is verwoest en Osijek ligt aan de andere kant en alle interlokale verbindingen zijn verbroken, niet verwoest: ze zouden zo weer kunnen worden geactiveerd (bv. de 120-kanaals straalverbindingen tussen Osijek en Beli Manastir) waardoor de gehele Baranja (het noordelijke

In Osijek konden Unprofor-leden „crossen” van Kroatische naar Servische zijde vv; vlnr een Kroatische tolk, de tolk van de sectorcommandant, de Sector commander kol Kromtsjenkov, de Force commander lgen Satisj Nambiar, de Belgische S3 van Sector Oost maj Frederick, en de liaison-officier van de Croation Army

gedeelte van de sector, tevens het gebied van het Belbat) weer voor telefoonverkeer zou kunnen worden ontsloten. Beide partijen willen dat niet en de Serven hebben dus de keuze gemaakt alle verbindingen geheel nieuw te realiseren vanuit het Servische achterland. Dat kost uiteraard zeer veel tijd, geld en menselijke arbeid. Men heeft geen tijd, want het gebied is momenteel volledig afgesloten, men heeft geen geld om apparatuur te kopen en de beste krachten bevinden zich aan Kroatische zijde. Unprofor neemt op diverse plaatsen meer dan 50% van de capaciteit in beslag (totaal aantal circuits slechts 23). Het is een groot politiek spel, want wat zal er gebeuren met de PTT-verbindingen als JNA zich moet terugtrekken achter de Donau en het gebied onder VN-supervisie komt? Om nog maar niet te spreken over de lange termijn als dit gebied wellicht weer Kroatisch moet worden.

De JNA saboteerde het Unprofor-optreden door veel voertuigen aan te houden en bv. de telecommunicatieapparatuur die voor het Sectorhoofdkwartier was bestemd, ongevraagd bij de PTT op te eisen, waarbij het personeel met de dood werd bedreigd. Na een fikse ruzie en vele uren wachten verscheen er een vrachtauto met twee kratten, waarin tot onze verbazing spiksplinternieuwe FM200-apparatuur zat, bekend van ons eigen legerkorps, alleen was het merk nu Iskra. Deze apparatuur is met een hoge-bandfrequentie geïnstalleerd tussen Erdoet en Sombor en levert (met enigszins verouderde multiplexapparatuur) een redelijk tot goed telefoonverkeer.

Uitvoeringsfase

Het plan van de operatie zag na de verkenning als volgt eruit.

Fase 1. De ontplooiing van de infanteriebataljons en het tonen van de VN-aanwezigheid (*showing the flag*);

Fase 2. Het organiseren van en het toezicht houden op de demilitarisatie van de sector, onderverdeeld in vier stappen:

– *stap 1*: het terugtrekken van de artillerie, inbegrepen raketsystemen, mortieren en tanks achter de *line of withdrawal 1* (low 1); deze lijn, evenwijdig aan de frontlijn, is zodanig gekozen dat beide partijen met deze systemen nog net de frontlijn kunnen bereiken, maar niet verder;

Installatie van de hoge-bandantenne op het sectorhoofdkwartier te Erdoet; eindelijk telefoon!...

- stap 2: het ontwapenen van de territoriale defensie, de paramilitaire groepen en burgers;
- stap 3: het terugtrekken van de APC's (*armoured personnel carriers*) en AA-systems (*anti-aircraft*) achter low 2;
- stap 4: het terugtrekken van de infanterie achter low 3 en het op afroep gereed houden van mijnopruimingseenheden.

Fase 3. Het handhaven van de veiligheid in de UNPA's, inclusief het organiseren van de veilige terugkeer van de vluchtelingen.

Aan het begin van fase 2 bevonden zich in Sector Oost nog 33.000 man, 800 tanks en 380 vuurmonden (stukken artillerie) van de JNA, waartegenover aan Kroatische zijde slechts drie kleine „brigades” stonden (exacte sterkte onbekend).

Medio april bleek dat de JNA de situatie niet meer in de hand had; commandanten traden zelfstandig op en een stroom van bestandsschendingen brak los. Op Eerste Paasdag werden met bussen in Dalj 213 mensen uit hun huizen gehaald (volgens hen op vrijwillige basis) en naar de andere kant gedeporteerd; alle bezittingen bleven achter en werden ingepikt. Vóór de overneming door Unprofor wilde men kennelijk de UNPA ontdoen van alles wat Kroatisch is, om later het gebied als „puur Servisch” te kunnen bestempelen. De JNA zou zich in fase 2 moeten terugtrekken achter de Donau en er voer dit als een falen. Grote zorg bestond over wat er zou gebeuren met de niet-JNA-eenheden: de TO (Territoriale organisatie), de Arkan-brigade, de weekendsoldaten (mensen die gedurende het week-einde vanuit hun studie of werk even oorlogje komen spelen), de Tsjetniks (verzet) en allerlei andere

ongeordende benden en gewapende groepen en individuen. Veel auto's zijn wit gespoten (soms zelfs inderdaad met de letters VN) en het dragen van blauwe petjes bleek razend populair.

Hoewel wij zelf lang eraan hebben getwijfeld, ging toch nog sneller dan verwacht de tweede fase van de operatie in, d.w.z. de terugtrekking langs bepaalde lijnen door beide partijen. De JNA verraste ons door veel verder dan afgesproken terug te trekken en bracht ons daarmee in verlegenheid en bovendien in logistieke problemen, omdat wij tot dan toe van hen afhankelijk waren; ook hinderlijk was het feit dat ze de verbindingsapparatuur waarin onze hot-lines waren geschakeld, alsmede enkele telefoonlijnen, hebben meegenomen, ondanks de uitdrukkelijke afspraak dat niet te doen. Een mogelijke reden voor deze versnelling is het feit, dat men zich kennelijk wilde concentreren op Bosnië en daarvoor de mensen en de middelen nodig had. Wij moeten ons echter niet vergissen, veel *Territorial Defense* bleef achter en veel infanterie veranderde in Milicija en van kleur (van groen naar blauw, zowel personeel als materieel). Ook werden de diverse roadblocks er niet sympathieker op. Bij dat alles kwam de VN-boycot tegen Servië, die onze populariteit drastisch deed dalen. Gedurende de maanden juni en juli vorderde de militaire operatie langzaam maar zeker; daarentegen werd de civiele operatie steeds ingewikkelder. De Milicija vertoonde stuiptrekkingen en probeerde de macht te behouden met veel vertoon en intimidaties, ook, of misschien wel juist, tegen Unprofor. De Kroaten stonden te popelen om terug te gaan en gebruikten alle mogelijkheden om druk op de VN uit te oefenen. Dit kon op den duur averechts gaan werken. In de Baranja woonden voor de oorlog 54.000 mensen: 22.000 Kroaten, voor de rest Serven en vele Hongaren; 20.000 Kroaten zijn weg (gevlucht, vermoord, verdreven), en hun huizen zijn bezet door Serven (17.000), die uit Bosnië zijn gevlucht. Het probleem van de etnische minderheid lost zich zo vanzelf op, maar roept tevens het probleem op, dat terugkeer van de Kroaten onmogelijk is. Er zou na de demilitarisatie dus een patstelling ontstaan. De economische situatie aan de Servische kant was rampzalig. Hoewel van de boycot in het dagelijkse leven weinig was te merken, was de ontwikkeling van de geldkoers een duidelijk teken. Half maart leverde 1 DM bij de bank 110 dinar op; op de zwarte markt het dubbele. De koers steeg tot eind april tot een

hoogte van 700 dinar (heel even) en zakte toen tot een redelijk stabiel niveau van 450 dinar (begin mei). De koers verliep echter weer snel en eind juli bracht 1 DM 2000 dinar op. Belgrado voerde nieu-

MANDATE OF UNPROFOR

The United Nations Protection Force (UNPROFOR), which includes military, police and civilian components, is deployed in three "United Nations Protected Areas" (UNPAs) in Croatia to create the conditions of peace and security required to permit the negotiation of an overall political settlement of the Yugoslav crisis.

UNPROFOR is responsible for ensuring that the UNPAs are demilitarized, through the withdrawal or disbandment of all armed forces there, and that all persons residing in them are protected from fear of armed attack. To this end UNPROFOR is authorized to control access to the UNPAs, to ensure that the UNPAs remain demilitarized, and to monitor the functioning of the local police there to help ensure non-discrimination and the protection of human rights.

Outside the UNPAs, UNPROFOR military observers will verify the withdrawal of all JNA and Serbian forces from Croatia, other than those disbanded and demobilized there. In Bosnia-Herzegovina, UNPROFOR's mandate is to lend its good offices to help defuse inter-communal tension and conflicts, and to attempt to secure the reopening of Sarajevo airport to facilitate the delivery of humanitarian supplies. UNPROFOR civilian and military personnel will liaise with the appropriate authorities in Belgrade, Zagreb and Sarajevo.

In support of the work of the humanitarian agencies of the United Nations, UNPROFOR will also facilitate the return, in conditions of safety and security, of civilian displaced persons to their homes in the UNPAs.

UNPROFOR
UNITED NATIONS PROTECTION FORCE

„Mandate of Unprofor”, uitgegeven door de voorlichtingssectie van Unprofor te Belgrado

we dinars in die 10× zoveel waard waren. Het nieuwe geld zag precies zo eruit als het oude, alleen de kleur was anders en overal is een nul verdwenen. Op monetair gebied deed zich nog een ander vreemd verschijnsel voor. De zg. republiek Krajina voerde eigen geld in. In dit verband dient onder Krajina te worden verstaan het totale gebied van alle UNPA's. Reeds eerder was duidelijk dat men graag zag dat de VN met de regering van deze republiek zaken deed, maar de VN trapte daar niet in. Die republiek werd immers buiten Servië door niemand erkend. Het nieuwe geld bleek binnen de UNPA echter wel het enige „wettige” betaalmiddel. Een gewetensconflict dus voor het VN-personeel. Niet gebruiken van dat geld betekende niet alleen niets kunnen kopen, maar bv. zelfs niet naar de kapper kunnen of de was laten doen.

Bij de bevolking was de roep om vrede groot, men was oorlogsmoe, bij de politici was de bereidheid tot het zoeken naar oplossingen gering. Bij het vaststellen van wie nu welk standpunt inneemt, moest dus voortdurend in de gaten worden gehouden wie iets had gezegd en waarom. Pas in persoonlijke gesprekken met mensen bleek dat de politiek nauwelijks werd gesteund, behalve door enkele fanatieke groeperingen. De bevolking verwachtte dat Unprofor vrede kan brengen. De VN kan slechts oorlogshandelingen (wellicht) voorkomen; de vrede zullen zij zelf moeten bewerkstelligen.

Verdere interne gang van zaken

De VN is een grote, zeer langzaam draaiende ambtelijke organisatie. Gelet op het aantal vredesmissies is het een absolute noodzaak in New York een militaire kernstaf op te bouwen. Het is treffend te ontdekken dat alles op papier moet staan, bevoegdheden zeer sterk zijn vastgelegd, waarvan niet kan worden afgeweken en zolang het budget niet is vrijgegeven kan er niets gebeuren. *Directives* in allerlei soorten verschijnen dagelijks en ook wordt hard gesleuteld aan de Vaste order. Daarvan kregen wij er twee: een van Unprofor en een van het 1 (NL) UN Sign Bn. Zoals reeds eerder genoemd was de keuze van Sarajevo als locatie voor het hoofdkwartier buitengewoon ongelukkig. Er is gedurende enige tijd overwogen om, hoe slecht ook, het hoofdkwartier in twee delen te splitsen, nl. een deel in Zagreb en een in Belgrado. Omdat een gedeelte van de staf reeds naar Belgrado was uitgeweken, is op-

dracht gekregen het Comcen van de Franse Log Base weg te halen en te verplaatsen van Pancevo naar Belgrado ten gunste van deze Force-staf. Van de Force-staf bleven 100 man in Sarajevo achter, incl. 7 Nederlanders, en het hoofdkwartier werd verplaatst naar Belgrado. Nadat men daar ternauwernood 14 dagen had gewerkt, kwam de VN-boycot tegen Servië, en dus was weer een ongelukkige keuze gemaakt. Onderzoek werd gedaan naar de mogelijkheden in Boedapest en in Triëst. Beide onaanvaardbaar, om welke reden dan ook. Besloten werd een nieuwe locatie te kiezen en wel in Zagreb (de derde locatie dus). Het resultaat: de staf had, mede door de omstandigheden, de handen meer dan genoeg vol aan zichzelf, kwam dus aan coördinatie en planning niet toe en kreeg geen steun, zelfs geen financiële uit New York. Het formeren van een 5e UNPA Sarajevo sneed v.w.b. de bezetting van de top in eigen vlees. De sectoren werden daarvoor gedwongen zeer zelfstandig te zijn.

De omgang met Belgen verliep als verwacht. Met name bij het bataljon troffen wij een buitengewoon dynamische leiding aan, die ook opkwam voor de belangen van de Nederlanders; de discipline was strak. De Nederlandse soldaten mochten niet de kazerne uit en voelden zich dan ook opgesloten. Eén van de mogelijkheden was dat ze meekonden met de patrouilles te voet in het stadje Beli Manastir. De bataljonscommandant wachtte de instemming van de Sector Verbindingsofficier af en samen spraken wij af dat dit geen probleem moest kunnen opleveren, mits ze hiervoor zouden worden opgeleid (hetgeen is gebeurd). Ook konden ze nu met de Belgen mee als die buiten de kazerne gingen hardlopen.

De *deputy sectorcommander* was een kolonel van de para's, die eigenlijk het heft in handen had en handen en voeten nodig had om de kwinkslagen van de sectorcommandant bij te houden.

De omgang met de Russen was heel bijzonder. Een enkeling sprak goed Engels, de meesten echter niet. Mogelijk hierdoor hielden ze zich als groep afzijdig en vaak leek het alsof ze een minderwaardigheidscomplex hadden. Het complete bataljon, een paracommando-eenheid, had in Afghanistan gevochten. De leiding bestond uit drie *full-colonels* (commandant, plv. commandant en hoofd sectie logistiek). Veel problemen hebben wij gehad met het vaststellen van de plaats van het verbindingscentrum. Volgens goed westers gebruik was dat tijdens de verkenning gepland naast de operatiekamer van het

bataljon. De hoogst aanwezige Rus (de pbc) maakte daar toen al bezwaar tegen, maar onder druk werd het toch naast elkaar gepland en na aankomst van de Nederlandse hoofdmacht ook zo ingericht. Tot de Russische hoofdmacht arriveerde, met de echte commandant. Daarmee was een goede persoonlijke band opgebouwd. Deze maakte zich echter kwaad dat het verbindingscentrum in de staf was opgenomen en een lange serieuze discussie volgde. Daarbij werd mij duidelijk, dat ik een denkfout had gemaakt. In een lijn-staforganisatie is het een absolute noodzaak het verbindingscentrum in de staf te hebben, maar de Russen kennen kennelijk die organisatievorm niet; zij hanteren de lijnorganisatie. Alleen de commandant krijgt de orders en geeft die persoonlijk door. Het werd dus verhuizen, waarbij een belangrijk bijkomend argument was, dat daardoor zowel leef- als werkruimte in één apart gebouw konden worden ondergebracht (de verkeerstoren van het vliegveld). Zodoende hebben de Nederlanders daar nu hun volledige hygiëne en orde en netheid in eigen hand (en dat is maar goed ook). Bij een later bezoek bleek dat de vrijgekomen ruimte was veranderd in een slaapkamer voor de commandant, die in het vertrek ernaast al een zitkamer en in de ruimte dáárnaast een werkkamer had. Dat is dus de volledige staf. In de overige kamers sliepen de andere officieren. Af en toe be kroop mij tevens het gevoel dat de Russische leiding het „te” goed kon vinden met de JNA; beide legers voerden immers de Rode Ster. Dat werd zelfs hardop door de CA gezegd en het zal de toestand voor ons niet gemakkelijker maken. Binnen de staf werken de Russen vnl. voor hun eigen eenheid en ze begrijpen de stafprocedures van de VN maar moeizaam. De dagelijkse stafbriefing werd voorgezeten door de Sectorcommandant, die vertelde wat hij kwijt wilde en nog voor de rondvraag de vergadering verliet met de opmerking *officers have a rest* en dan het eigenlijke werk aan de rest overliet. De berg werk die dan overbleef kwam neer op de schouders van de niet-Russen, want de Russen vertrokken na de vergadering, omdat de baas had gezegd, dat ze moesten rusten. Soms was de samenwerking buitengewoon moeilijk; toen bv. de sector-S3 een telefonische opdracht gaf om patrouilles uit te voeren, werd die niet uitgevoerd voordat de sectorcommandant e.e.a. schriftelijk had bevestigd.

De specifieke taak van de Sectorverbindingsoffi-

cier kan en mag niet te eng worden opgevat. Natuurlijk zijn er de officiële taken van stafofficier verbindingen en die van contingentscommandant en natuurlijk is er het officiële verbindingspatroon, maar als alle nationaliteiten, althans vele, hun eigen verbindingsmiddelen uit het thuisland meebrengen, variërend van Satcom tot eenvoudiger radiomiddelen, moet deze functionaris – wil hij voet aan de grond houden – al die zaken naar zich toe trekken, om op zijn minst het toch al ingewikkelde frequentiebeheer te kunnen voeren. Daarbij komt nog dat, als men deze middelen gewoon meerekent, het totale systeem behoorlijk redundant begint te worden. Zo brachten de Finse constructeurs, die als bataljon eveneens over alle delen van de missie waren verdeeld, hun eigen korte-golfradiosysteem mee, compleet met een soort minitelex. Op het niveau van de Force-staf bleek bovendien een sectie te bestaan, ressorterend onder de Field Service van de VN, die luisterde naar de naam *Civil Communications*. Zij bracht haar eigen verbindingscentrum uit en verzorgde bovendien voor de afdelingen *Civil Affairs* en *Civil Police* de portofoonverbindingen. Deze sectie was in de sectoren niet vertegenwoordigd, en dus kwamen alle vragen op dit gebied bij de sectorverbindingsofficier terecht. Door ook dit soort zaken te behartigen, kon via deze sectie een aantal portofoons worden geregeld voor de

Sectie Operatiën van de sector om te worden ingezet bij de crossings (van Servische naar Kroatische zijde en omgekeerd). Ook kon daar nog wel een enkel telefoontoestel of een fax worden losgepeuterd.

Algemene conclusie

- Zowel de VN als de Nederlandse verbindingsmensen doen in Joegoslavië uitstekend werk.
- Het oplossen van de nationale problematiek is een zaak van zeer lange adem.
- De belangen van de omliggende landen liggen zodanig gevoelig, dat het nut van de VN-missie Unprofor alleen al daarom vaststaat. De uitbreiding van het conflict over de landsgrenzen was niet ondenkbaar, maar lijkt nu een afgewend risico.
- Afgezien van logistieke en frequentieproblemen is de verbindingstechnische inspanning, althans qua opzet, niet ingewikkeld te noemen. De moeilijkheid is veelal het ter plaatse moeten improviseren op het gebied van infrastructuur, voedingsspanning, ingangen in civiele PTT-systemen. Dankzij het Nederlandse improvisatietalent slaagt onze afvaardiging naar deze VN-missie zeer goed.
- Het integreren van de verbindingstaak daarentegen, zowel in de VN-organisatie als in de plaatselijke situaties, vergt 100% inzet, tact en diplomatie van alle betrokken Nederlanders.

Terrein- en objectbeveiliging

De tijd dat iemand rustig zijn huis achterliet en met vakantie ging zonder zich verder nog te bekommeren om zijn leegstaande huis lijkt definitief voorbij. Steeds vaker ziet men dat particuliere huizen zijn uitgerust met elektronische bewakingsmiddelen, al dan niet aangesloten op een particuliere alarmcentrale. Dit alles in de veronderstelling hiermee de kans op inbraak of vernieling aan eigendommen te voorkomen of althans te verkleinen. Tevens neemt men dan nog de voorzorg burens te vragen een extra oogje in het zeil te houden. Soms ook wordt de lokale politie op de hoogte gesteld zodat die in het surveillanceschema met dit soort meldingen rekening kan houden. Ook het bedrijfsleven treft meer en meer maatregelen om toegenomen criminaliteit, domme vernielzucht of diefstal het hoofd te bieden. Ten slotte kan worden gesignaleerd dat ook overheidsgebouwen en -terreinen nog steeds doelwit zijn van actiegroepen, al dan niet met ideële motieven.

Men kan zich afvragen of het aanbrengen van allerlei voorzieningen of het treffen van preventieve maatregelen ook efficiënt gebeurt en werkelijk leidt tot vermindering van inbraak of vernieling.

Het efficiënt en effectief beveiligen van een object of terrein vereist een nauwkeurige analyse van een aantal, meestal samenhangende aspecten, waaruit vervolgens een totaal beveiligingsplan kan ontstaan. Afhankelijk van het te beveiligen object bestaat een beveiligingsplan uit een complex van personele, elektronische, bouwkundige en organisatorische maatregelen. Hierbij is een vaak voorkomende misvatting, dat een goed en duur elektronisch bewakingssysteem automatisch garant staat voor een goede beveiliging. Als bv. een indringer wordt gedetecteerd, maar binnen enkele minuten zijn werk kan doen, ruim voordat de gealarmeerde politie is gearriveerd, heeft de bewaking perfect gewerkt, maar de beveiliging van het object heeft ge-

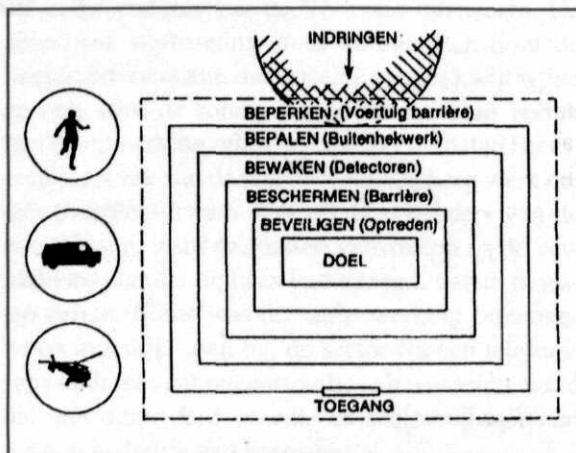
faald. Het beveiligingsplan was tevoren niet goed doordacht.

Vaak kunnen infrastructurele maatregelen en maatregelen van organisatorische aard de veiligheid van een object of een terrein aanzienlijk verhogen; in dit artikel wordt echter de nadruk gelegd op de mogelijke toepassing van elektronische alarmeringsapparatuur.

Ontwerpen van een beveiligingsplan

Hoe dient men nu bij het ontwerp van een beveiligingsplan te werk te gaan? Deze vraag is natuurlijk niet los te zien van het te beveiligen object en kan niet in zijn algemeenheid worden beantwoord: er bestaat géén eenduidig beveiligingsrecept. Wel dienen voor een systematische benadering en een goede analyse de volgende zaken zeker aan de orde te komen.

- Mogelijke dreiging; tegen wie wordt beveiligd?
- Objectdefinitie; aangeven van de begrenzing.
- Organisatorische en infrastructurele maatregelen; hoe kan hiermee de veiligheid worden verhoogd?

Afb. 1 Schematische weergave van de belangrijkste aspecten die bij het ontwerpen van een beveiligingsplan aan de orde komen

- Bewakingsmiddelen; hoe wordt een indringer gedetecteerd?
- Vertragingsmiddelen; hoe wordt een indringer eventueel in zijn activiteiten vertraagd?
- Beveiliging; hoe wordt een gedetecteerde indringer geneutraliseerd?

Deze activiteiten zijn altijd goed te onderscheiden en verdienen alle de aandacht (zie ook afb. 1). Goed beveiligen is vaak niet goedkoop, maar beveiligen is investeren in veiligheid. Het is daarom te meer zinvol genoemde aspecten in relatie met het te beveiligen object zorgvuldig te analyseren teneinde tot een optimaal beveiligingsplan te komen.

Dreigingsanalyse

Eerst dient te worden nagegaan tegen welke soort dreiging het systeem bescherming moet bieden. Is de potentiële indringer een individu en is een te verwachten actie van de amateuristische soort of moet aan professionele sabotageacties worden gedacht?

Hoe gewiekst is de indringer en hoe goed is hij op de hoogte van de infrastructuur van het te betreden object of terrein? Heeft hij kennis van aanwezige beveiligingssystemen en -procedures? Is het redelijk te veronderstellen dat een indringer wapens draagt? Dient rekening gehouden te worden met een indringpoging vanuit de lucht?

Waar is een indringer waarschijnlijk op uit, welke zouden zijn doelen zijn? De indringer bepaalt tijd, plaats en manier van optreden; wat is waarschijnlijker, een indringpoging overdag of 's nachts? Is het redelijk te veronderstellen dat indringers op meer dan een plaats tegelijkertijd binnendringen?

Met de antwoorden op deze en nog andere voor de hand liggende vragen zal een redelijk beeld ontstaan van de potentiële dreiging waarop het beveiligingssysteem adequaat dient te reageren.

Overigens kan men zich natuurlijk afvragen of het systeem beveiliging moet bieden tegen de als *worst case* ingeschatte of *meest waarschijnlijke* dreiging. Deze overweging is mede van invloed op het systeemontwerp.

Objectdefinitie

Het is zinvol eerst precies het terrein of object aan te geven dat moet worden beveiligd. Een hekwerk

rondom een terrein heeft deze functie, het bepaalt en markeert het gebied. Tevens kan zo'n barrière een gedragsbeïnvloedende functie hebben of als ontmoediging dienen voor een bepaalde categorie potentiële indringers. Het aanbrengen van een brede sloot is een andere mogelijkheid om het terrein precies aan te geven. Met nadruk zij gesteld dat voor een andere categorie potentiële indringers een hekwerk geen enkel serieus obstakel is; het geeft slechts duidelijk de grens aan waarbinnen men als indringer kan worden beschouwd.

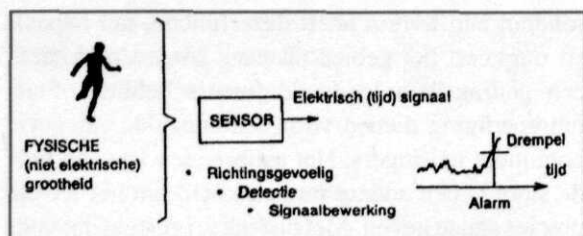

Bewaking

De bewakingsfunctie kan worden vervuld door bewakers en/of sensoren. Het gebruik van de menselijke zintuigen voor detectie kan een sterk punt zijn in een beveiligingsplan; het onder alle omstandigheden, dag en nacht, onder observatie houden van een object is echter vervelend en kan daarom niet steeds optimaal zijn. Het dag en nacht bewaken van een groot terrein zal trouwens veel mankracht vergen en is dus duur.

Een sensorsysteem voor indringerdetectie dat met 100% betrouwbaarheid elke indringer detecteert en tegelijkertijd geen vals alarm geeft, bestaat niet. Een systeem dat met 100% betrouwbaarheid elke indringer detecteert maar tegelijkertijd ook (en waarschijnlijk vaak) vals alarm geeft, is onbruikbaar omdat de frustratie die op veel vals alarm volgt na korte tijd funest is voor de motivatie van de beveiligingseenheid die de tegenactie moet ondernemen. Voor een goede bewaking is een combinatie van bewakers en technische hulpmiddelen, zoals sensoren, de beste oplossing. In het algemeen zal het sensorsysteem een indringpoging detecteren, en zal de bewaker het sensoralarm beoordelen. Bij een terecht alarm zal de bewaker vervolgens de procedure starten om de tegenactie op gang te brengen; videocamera's kunnen behulpzaam zijn bij het beoordelen van een alarm.

Bij de keuze van de technische hulpmiddelen speelt de actuele omgeving waar de sensoren moeten functioneren een belangrijke en soms vitale rol. In het algemeen functioneren sensoren matig of slecht indien zij niet goed zijn geïnstalleerd of indien de gevoeligheid niet juist is ingesteld. Een *microfence*-systeem (zie de volgende paragraaf) moet bv. nauwkeurig in lijn worden geplaatst en de gevoeligheid moet overeenkomstig de afstand worden ingesteld. ▷

Afb. 2 Principe van de werking van een sensor voor indringerdetectie; sommige sensoren hebben een richtingsafhankelijke gevoeligheid, bij de meeste beperkt de signaalbewerking zich niet tot alleen het detecteren van een niveau-overschrijding

Bij het instellen van de gevoeligheid dient men zich echter te realiseren dat bv. een natte ondergrond de gevoeligheid beïnvloedt. Een goede drainagevoorziening kan misschien nodig zijn. Een te gevoelig ingesteld systeem kan ook een alarm geven wanneer zich bewegende vegetatie of passerend klein wild in de bundel bevinden.

Men dient bij de keuze van technische middelen derhalve rekening te houden met de omgevingscondities. Voorbeelden van bepaalde omgevingsomstandigheden die de werking van een sensorsysteem kunnen beïnvloeden zijn:

- *terreinsoort*: is het terrein vlak of heuvelachtig? is er veel, weinig of geen begroeiing? is de ondergrond hard of zacht?
- *meteo*: is bevroren bodem, sneeuwval van invloed? hoe reageren de sensoren op onweer?
- *verkeer*: hoe reageren de sensoren op eventueel nabij auto- en treinverkeer?
- *gevoeligheid voor straling*: is het sensorsysteem storingsgevoelig als gevolg van in de nabijheid opererende radar- of communicatiezenders, hoogspanningslijnen?

Voor een hoge detectiebetrouwbaarheid onder alle omstandigheden zal daarom ook nooit kunnen worden volstaan met één type sensor. In zo'n geval zal een combinatie van sensoren, werkend volgens verschillende fysische principes, moeten worden toegepast. Een gevoeligheid voor bepaalde omgevingscondities van het ene type wordt aangevuld met een ander type sensor dat voor diezelfde omgevingscondities niet of minder gevoelig is.

Bij de keuze van een detectiesysteem is er behalve een hoge detectie- en lage vals-alarmkans nog een aantal andere criteria waaraan het systeem kan worden getoetst. Het belang van deze criteria is sterk

afhankelijk van de specifieke toepassing. In dit verband kunnen bv. worden genoemd:

- detectiebereik van sensoren;
- afmetingen, gewicht, zichtbaarheid van sensoren;
- mobiliteit van het systeem;
- gevoeligheid voor misleiding;
- wenselijkheid van passieve sensoren.

Elektronische bewakingsmiddelen

In het begin van de jaren '60 werden voor het eerst zg. onbemande grondsensoren op vrij grote schaal in Vietnam toegepast. Het ging daarbij om vrij primitief werkende kleine sensoren die werden toegepast voor de bewaking van het gevechtsterrein en de opsporing van de tegenstander.

Eind jaren '60 ontstond om verschillende redenen van militaire kant ook de behoefte aan wat toen het „elektronisch bewaken” van terreinen en objecten werd genoemd. Aanvankelijk werd hiervoor gebruik gemaakt van middelen die waren voorzien van het type sensoren dat werd toegepast voor de gevechtsveldbewaking; zij werden detectie- en alarmeringssensoren genoemd (zie afb. 2).

In de loop der tijd is echter voor object- en terreinbewaking een enorme diversiteit aan sensoren op de markt gekomen. Een sensor (of eigenlijk transducer) zet een bepaald fysisch verschijnsel om in een elektrisch signaal; het type signaalbewerking dat hierop volgt is afhankelijk van de functie van de sensor. Passeert een voorwerp bv. de bundel van een infraroodsensor, dan kan dat een impulsvormig signaal opleveren.

Bij de bewakingstoepassing bestaat de signaalbewerking meestal uit het detecteren van een overschrijding van een zeker signaalniveau. Afhankelijk van de precieze functie van de sensor en afhankelijk van de omgeving waarin hij moet werken, kunnen verfijningen zijn aangebracht zoals bv. filters, automatische versterkingsregeling, een teller die ervoor zorgt dat pas alarm wordt gegeven na meer dan één overschrijding van een signaalniveau enz. Ook kunnen sensoren van verschillend type zodanig worden gecombineerd dat de combinatie alarm geeft wanneer één van de sensoren een niveauoverschrijding waarneemt (*or*-schakeling) of wanneer alle sensoren een overschrijding waarneemt (*and*-schakeling). Dergelijke mogelijkheden worden toegepast wanneer een grote detectiekans

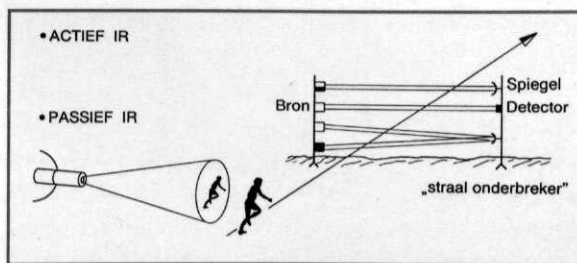
respectievelijk een lage vals-alarmkans noodzakelijk is.

Het ligt voor de hand om daar waar het sensorsignaal intrinsieke informatie bevat over het fysische verschijnsel, deze informatie zo mogelijk op automatische wijze uit het signaal te extraheren en te benutten. In het voorbeeld van de infraroodsensor zeggen de amplitude en de duur (of meer in het algemeen: de vorm) van het impulsvormige signaal iets over het voorwerp dat de bundel passeerde. Op deze wijze uitgeruste sensoren noemt men „intelligente” sensoren. Weliswaar is deze ontwikkeling in volle gang, maar tot universeel bruikbare producten op de markt heeft dat nog nauwelijks geleid.

Een complete opsomming van alle op de markt bestaande producten voor terrein- en objectbeveiliging is vrijwel ondoenlijk. Wel is een opsomming van een aantal categorieën sensoren mogelijk. Zo'n indeling kan op basis van diverse criteria worden gegeven. Vaak wordt een onderverdeling gemaakt naar sensoren voor gebruik binnens- of buitenshuis. Sensoren voor gebruik binnenshuis staan meestal minder bloot aan extreme omstandigheden en zullen geen last hebben van wind, sneeuw of regen. Sensoren voor openluchtgebruik hebben hiermee wel te maken en onderscheiden zich ermee. Een andere onderverdeling kan worden gemaakt op basis van het gebied waarvoor de sensor gevoelig is; zo onderscheidt men punt-, lijn- en gebiedssensoren. Actieve versus passieve sensoren (actieve sensor zendt zelf energie uit, passieve sensor niet) en transportabele versus vast opgestelde sensoren zijn nog enkele andere mogelijke onderverdelingen waarmee enige systematiek in het marktaanbod kan worden gebracht. In het volgende overzicht is een indeling gemaakt naar het *fysische werkingsgebied* van de sensor.

Elektromagnetische sensoren

De bekendste representanten hiervan zijn de radar en de *zg. microwave-fencesystemen*; beide kunnen zowel *monostatic* (zender en ontvanger op zelfde plaats) als *bistatic* (zender en ontvanger geografisch gescheiden) voorkomen. De *fencesystemen* worden gebruikt bij perimeterbewaking en geven alarm wanneer zich een (in het algemeen bewegend) voorwerp in de bundel bevindt. Frequentie, bundelbreedte enz. zijn te optimaliseren parameters, afhankelijk van de omstandigheden. Ook infrarood-

Afb. 3 Illustratie van een actief en een passief infrarood-sensorsysteem

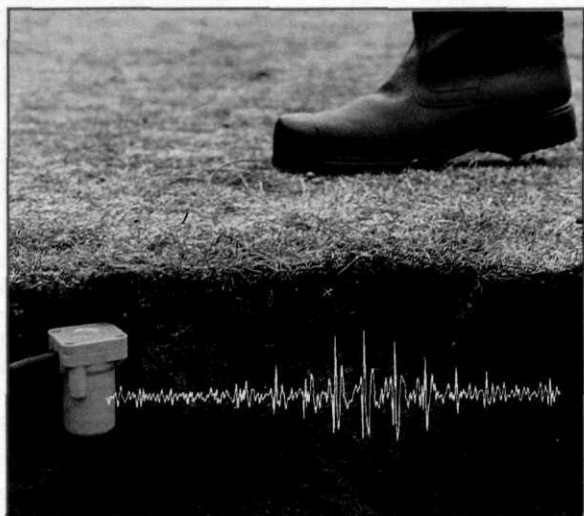
sensoren vallen binnen deze categorie, waarbij men onderscheid maakt in passieve en actieve infraroodsystemen (afb. 3). Een passieve infraroodsensor detecteert een verandering in thermische straling (binnen het optische blikveld); met een actieve infraroodsensor wordt een sensor bedoeld die in principe analoog aan de *fencesensoren* werkt, zij het dat de gebruikte golflengte vele malen kleiner is dan die welke bij een *microwave-fencesysteem* wordt gebruikt.

De CCD-videocamera is een sensor die gevoelig is voor het zichtbare gedeelte (en voor een stuk van het infraroodgedeelte) van het elektromagnetische spectrum; bij bewakingstoepassing wordt deze sensor (nog) voornamelijk gebruikt voor *alarm assessment* of als bewegingsdetector. In deze laatste toepassing wordt een alarm gegenereerd wanneer tussen opeenvolgende beelden verschillen worden geconstateerd.

De *zg. leaky wave cables* zijn sensoren, bestaande uit een kabel waaromheen zich een elektromagnetisch veld bevindt. Dit veld wordt opgewekt door een zender aan het uiteinde van de kabel die vervolgens het veld naar zijn omgeving laat weglekken. Een verstoring van het veld door een indringer kan met een tweede ernaast liggende kabel worden gedetecteerd. Dit type sensoren wordt toegepast bij perimeterbewaking. Ook glasfiberkabels van aanzienlijke lengte kunnen bij perimeterbewaking worden toegepast; de detector reageert op een kabeldeformatie of -breuk. Voordeel van dit type sensoren is dat ze ongevoelig zijn voor elektromagnetische straling, afkomstig van radar- of communicatiestations.

E-veldsensoren

Dit soort sensoren is gebaseerd op het feit dat de capaciteit tussen geleiders verandert wanneer zich

Afb. 4 Fotomontage die de principewerking toont van een seismische sensor voor indringerdetectie; op het FEL wordt onderzocht of hiermee indringerdetectie met hoge betrouwbaarheid en met geringe kans op vals alarm mogelijk is

tussen die geleiders iets of iemand bevindt waardoor het diëlektricum wordt veranderd.

Magneetveldsensoren

De meeste van deze sensoren reageren op een verstoring van het aardmagnetische veld. Zij komen in diverse verschijningsvormen voor, zowel als *punt-sensor* en als *lijnsensor*. Er zijn ook magneetveldsensoren die de verstoring van een zelf opgewekt magneetveld meten.

Seismische sensoren

Deze categorie sensoren reageert op bodemtrillingen. De bekendste is wellicht de gefoon wiens uitgangsspanning evenredig is met de deeltjessnelheid van het medium waarin de gefoon is geplaatst (afb. 4). Er bestaan ook lijnsensoren die op seismische trillingen reageren. De lijn is gevuld met een vloeistof waardoor een lokale drukverstoring zich voortplant naar het uiteinde van zo'n kabel waar die drukverandering wordt gedetecteerd. De piëzo-elektrische kabel is een ander voorbeeld van een lijnsensor die een elektrische spanning produceert bij een geringe deformatie, opgewekt door bv. seismische trillingen.

Akoestische sensoren

Deze sensoren reageren op geluid in de omgeving. Er zijn diverse uitvoeringsvormen en de toepassing kan variëren van glasbreukdetector tot gewone microfoon. Processing van deze signalen kan in de toe-

komst wellicht ook mogelijkheden bieden voor het herkennen van bepaalde geluidsbronnen. Akoestische sensoren die in het ultrasoonegebied werken worden vaak toegepast in (actieve) *motiondetector*-systemen. Deze werken volgens het radarprincipe waarbij echter alleen door bewegende obstakels veroorzaakte reflecties worden gesignaleerd; ze zijn bedoeld voor gebruik binnenshuis.

Heksensoren

Dit type kan worden aangebracht in een bestaand hekwerk en detecteert de doorbuiging, beweging of onderbreking van een draad. De elektromechanische variant zet de beweging van de draad om in een elektrisch signaal dat vervolgens kan worden beluisterd of verder verwerkt.

Beveiliging

Met beveiliging wordt de tegenactie bedoeld die nodig is om een indringactie op tijd te neutraliseren. Uit de dreigingsanalyse volgt de benodigde reactie. Aard, omvang en uitrusting van de beveiligings-eenheid zijn hieruit af te leiden. Het begrip „neutraliseren” kan worden uitgelegd al naar gelang het beoogde resultaat: wil men de indringer(s) oppakken, wil men alleen voorkomen dat schade wordt aangericht of zijn beide resultaten gewenst?

Voor een adequate reactie is het tevens van groot belang na te gaan welke de noodzakelijke tijd is om een indringactie te neutraliseren; als de beveiligings-eenheid arriveert op de plek nadat de indringer zijn doel al heeft bereikt, heeft het beveiligingsplan gefaald. Dit lijkt heel logisch, maar bij analyse van beveiligingssystemen blijkt soms dat aan dit aspect onvoldoende aandacht is gegeven; meestal is dat het gevolg van de foutieve veronderstelling dat een goed werkend detectiesysteem ook automatisch borg staat voor een goede beveiliging. Het is bijzonder zinvol te onderzoeken welke de benodigde tijd is die de beveiligings-eenheid nodig heeft om, na een alarm en een bevestiging hiervan door een bewaker, op de plaats van de indringactie te arriveren. Deze tijd dient te worden vergeleken

met de tijd die de indringer nodig heeft om zijn doel te bereiken. Indien blijkt dat tussen deze tijden een (te) grote discrepantie bestaat, dan zal òf de reactiesnelheid moeten worden verhoogd, òf er zullen maatregelen moeten worden genomen om de indringactie te vertragen, bv. door het aanbrengen van hindernissen of door speciale bouwkundige voorzieningen. Deze hindernissen vormen zodoende een passieve verdediging, en zijn uitsluitend bedoeld

om een indringactie te vertragen en aldus tijdwinst te boeken ten gunste van de beveiligingsseenheid. Het aanbrengen van deze barrières heeft dus alleen maar zin als dat na de detectielijn geschiedt. Het is duidelijk dat tussen al deze taken een juiste balans moet worden gevonden. Een goede analyse van al deze onderdelen en het onderkennen van de onderlinge samenhang zullen tot een goed beveiligingsplan leiden.

**U bent actief dienend officier van KL of KLu,
maar gaat binnenkort de dienst verlaten.**

**U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?
Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
(contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en
tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.**

Meldt u als lid bij de secretaris: Beringlaan 13, 2803 GA Gouda

F. H. Meulman

luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

Defensieve defensie

Naar een defensieve heroriëntatie van aerospace power

In het maart-nummer (MS 162(1993)106) is de theoretische onderbouwing gegeven van *defensieve defensie* als alternatieve verdedigingsconceptie. Daarbij is gesteld dat „met de definiëring van *defensieve defensie* (...) een conceptueel raamwerk is vastgesteld dat als basis kan dienen voor verdere discussie en het opstellen van ideeën over de defensieve herstructurering van de krijgsmacht of een van de krijgsmachtdelen”. De meeste literatuur op het gebied van *defensieve defensie* voorziet in modellen die met elkaar gemeen hebben dat ze zich vooral richten op een defensieve herstructurering of heroriëntering van de grondstrijdkrachten. Over een conceptuele structuur voor een defensieve heroriëntatie van luchstrijdkrachten (hierna te noemen *aerospace power*) als deel van een defensieve defensie is nog niet veel gepubliceerd. Daarom wordt in dit artikel ingegaan op de implicaties van zo'n heroriëntatie voor *aerospace power*. Als uitgangspunt dienen de richtlijnen en definitie zoals die in het maart-nummer zijn gedefinieerd (blz. 109-111). Achtereenvolgens wordt ingegaan op een bestaande structuur van *aerospace power*-operaties, die als basis dient voor een defensieve heroriëntatie. Vervolgens worden de implicaties geschetst voor een defensieve heroriëntatie van die structuur. Het artikel wordt afgesloten met een nabescherouwing.

Aerospace power operaties

Deze worden in essentie onderverdeeld in drie subcategorieën: gevechtsoperaties, gevechtsondersteunende luchtoperaties, en gevechtsondersteunende grondoperaties.

Gevechtsoperaties. Deze worden onderverdeeld in defensieve en offensieve operaties, gericht op het bevechten van het luchtoverwicht, en de overige offensieve gevechtsoperaties. Luchtoverwicht ga-

randeert de eigen partij in meer of mindere mate het gebruik van het luchtruim, terwijl het gebruik aan de tegenstander in meer of mindere mate wordt ontzegd. Offensieve gevechtsoperaties behelzen de inzet van *aerospace power* tegen gronddoelen. De volgende gevechtsoperaties kunnen worden onderscheiden: *counter-air* en *counter-space* (zowel offensief als defensief), strategisch bombardement (zowel conventioneel als nucleair), interdictie (*deep* en *battlefield*), en *close air support* (zowel aan grond- als zee-strijdkrachten).

Gevechtsondersteunende luchtoperaties. Deze stellen de lucht-, land-, en zee-strijdkrachten in staat hun rol of taak beter uit te voeren. Onder deze noemer vallen bijtanken in de lucht, luchttransport, elektronische-oorlogvoering, *spacelift* en *surveillance* en verkenning.

Gevechtsondersteunende grondoperaties. Deze zijn nodig om operaties draaiende te houden zodat *aerospace power* haar taak uit kan voeren. Onder deze noemer vallen o.a. het functioneren en de verdediging van vliegbases, logistiek (incl. logistieke gevechtsondersteuning) en *on-orbit support*.

Hoewel er discussie mogelijk is over de bestaande structuur van *aerospace power*-operaties, wordt voornoemde indeling gebruikt als basis voor een defensieve heroriëntatie. Een ander punt waarover van mening wordt verschild, is het antwoord op de vraag: Welke wapensystemen moeten tot *aerospace power* worden gerekend? In dit artikel wordt geen verschil gemaakt tussen *aerospace power* behorende tot luchtmacht, landmacht of marine. In dit artikel ligt de nadruk op *aerospace power*, ongeacht van welk krijgsmachtdeel, die op het land is gestationeerd, zoals vliegtuigen en helikopters, raketssystemen (offensief en defensief), en systemen in de ruimte (offensief en defensief). Bovendien worden in de defensieve heroriëntatie ook de ele-

menten begrepen die nauw met slagvaardigheid in de lucht zijn verbonden, zoals logistieke gevechts-ondersteuning en technologie.

Een laatste opmerking, alvorens invulling te geven aan een defensieve heroriëntatie van het huidige systeem van *aerospace power*, is dat in dit artikel geen discussie wordt gevoerd over aantallen, noch dat er een vergelijking plaatsvindt van (relatieve) gevechtscapaciteiten van verschillende wapensystemen. Vanuit een meer abstracte benadering richt ik mij vooral op de defensieve aard van de heroriëntatie zelf. Daarbij komt dat, zodra er sprake is van een defensieve structuur, het niet meer uitmaakt of de ene partij (in beperkte mate) meer wapens van een bepaald type heeft dan de andere.

Invloed van de richtlijnen

Welke invloed hebben de in het eerste artikel vastgestelde „richtlijnen” op een defensieve heroriëntatie van *aerospace power*? Als de definitie van defensieve defensie wordt toegepast, moet *aerospace power* duidelijk defensief zijn georiënteerd, terwijl ze tegelijkertijd een beperkte offensieve capaciteit houdt om zo nodig de *status quo ante bellum* te herstellen. De definitie van defensieve defensie: „de totale militaire en militair-industriële opstelling van een land dat in intentie en capaciteit zonder voorbehoud defensief is georiënteerd, maar dat tegelijkertijd een militaire structuur heeft met een (zij het beperkte) offensieve capaciteit, die het in staat stelt een aanval van buiten af te slaan, om zo de *status quo ante bellum* te herstellen”, moet als eindpunt of doelstelling voor de heroriëntatie gelden.

De heroriëntatie moet plaatsvinden op basis van een door beide zijden geaccepteerde doctrine en onder de „paraplu” van een verdragsorganisatie. De doctrine moet de heroriëntatie richting geven zodat geen sprake kan zijn van verkeerde interpretatie van de definities en toepassingen van *aerospace power* in haar rollen, taken en missies die verband houden met slagkracht in de lucht. Een gunstige Ausgangssituatie om over heroriëntatie te praten zijn de bestaande onderhandelingskaders over wapenbeheersing, wapenbeperking en vertrouwenwekkende maatregelen. Op die manier kan optimaal gebruik worden gemaakt van definities en uitgangspunten waarover verdragspartijen het in principe eens zijn.

Heroriëntatie moet op een dusdanige manier

plaatsvinden dat een verrassingsaanval op het grondgebied van een ander land onmogelijk wordt, en dat de defensieve, conventionele strijdkrachten van iedere partij sterker zijn dan de offensieve strijdkrachten van de tegenpartij. Deze vereisten hebben vergaande consequenties voor de conceptie van *aerospace power* in een defensieve-defensiesysteem. De belangrijkste consequentie is dat *aerospace power* onmiskenbaar defensief gestructureerd moet zijn. Dit betekent dat offensieve (*medium* en *deep-attack*) gevechts- en gevechtsondersteunende luchtoperaties voortaan uit den boze zijn, alsmede dat de daaraan gerelateerde logistieke ondersteuning overeenkomstig moet worden beperkt.

Met betrekking tot de gevechtsoperaties moeten de volgende taken verdwijnen: offensieve *counter-air*- en offensieve *counter-space*-activiteiten, strategisch bombardement (met uitzondering van het vermogen een minimale nucleaire afschrikking te handhaven) en interdictie. Dit betekent dat defensieve *counter-air*- en *counter-space*-activiteiten, *close air support* en strategisch nucleair bombardement kunnen blijven gehandhaafd.

Voor wat betreft de gevechtsondersteunende luchtoperaties heeft een defensieve heroriëntatie de volgende implicaties: bijtanken in de lucht en luchttransport kunnen normaliter worden toegepast op strategisch, operationeel en tactisch niveau. Om een groots opgezette verrassingsaanval te voorkomen moet de capaciteit voor strategische verplaatsingen verdwijnen of tenminste strikt worden beperkt. Dit houdt in dat een gelimiteerde, kleinschalige capaciteit voor bijtanken in de lucht en luchttransport mag blijven gehandhaafd om defensieve operaties op operationeel en tactisch niveau te ondersteunen, bv. om kleine hoeveelheden manschappen en materieel te vervoeren en om de *on-station time* van lichte luchtverdedigingsjagers te vergroten.

Surveillance en verkenning moeten defensief zijn georiënteerd en zodanig worden beperkt dat ze alleen de effectiviteit van verdedigende luchtstrijdkrachten ten goede kunnen komen. Dit houdt in principe in dat satellieten slechts voor verbindings-, navigatie- of meteorologische doeleinden mogen worden ingezet. Alleen in het kader van vertrouwenwekkende maatregelen moet het mogelijk blijven opsporingssatellieten in te zetten teneinde de uitvoering en handhaving van een defensieve her-

oriëntatie te controleren. Vliegtuigen en helikopters mogen alleen in staat zijn tactische surveillan- ce- en verkenningrollen te vervullen. Elektronische-oorlogvoering als *force multiplier* van de defensieve capaciteiten van *aerospace power* mag niet worden beperkt.

Extra maatregelen nodig

In een systeem van defensieve defensie blijven de taken m.b.t. gevechtsondersteunende grondoperaties belangrijk. Voornoemde operaties moeten echter zodanig worden aangepast dat ze niet in staat zijn *medium* en *deep-offensive* operaties te ondersteunen.

Eenvoudigweg vaststellen dat taken en mogelijkheden moeten worden beperkt is op zich niet genoeg als geloofwaardige basis voor een defensief georiënteerd conceptueel kader voor *aerospace power*. Een defensieve heroriëntatie zal een moeizaam en dus traag proces zijn. Aannemende dat overeenstemming over beperking van taken (het doctrinaire uitgangspunt) wordt bereikt, moeten er vervolgens door beide partijen geaccepteerde, extra beperkingen ten aanzien van *aerospace power* komen. Beperkingen die de geloofwaardigheid van de defensieve structuur en opstelling in hoge mate zullen bepalen. De extra maatregelen moeten zich op de volgende aspecten richten:

- kwantitatieve en kwalitatieve beperkingen op wapensystemen, zowel wapenplatforms als de bewapening ervan;
- logistieke beperkingen, incl. gevechtsondersteuning en *on-orbit*-ondersteuning;
- beperking van nucleaire-afschrikingscapaciteiten;
- beperking van mobilisatiecapaciteiten;
- beperking van structurele kwetsbaarheid.

Kwantitatieve beperkingen worden in onderling overleg bepaald en moeten dus aan de onderhandelingsstafel tot stand komen. Deze beperkingen hebben betrekking op de sterkte van strijdkrachten, ofwel de vraag: „Hoeveel is genoeg?”. In dit opzicht is het belangrijk te onthouden dat de defensieve, conventionele strijdkrachten van elke partij sterker moeten zijn dan de strijdkrachten van de tegenstander. Hoeveel „genoeg” is, hangt daardoor af van de offensieve dreiging die na een defensieve heroriëntatie overblijft. De deelnemers aan de defensieve

heroriëntatie moeten de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van hun bedoelingen verhogen. Dat kan door openheid van zaken te geven en een rigoureuze verificatiesysteem te accepteren.

Binnen de conceptie van defensieve defensie blijft een aantal taken over voor *aerospace power*: defensieve *counter-air* en *counter-space*, *close air support*, operationeel en tactisch luchttransport en bijtanken in de lucht, elektronische-oorlogvoering en *surveillance* en verkenning. Bovendien blijft tevens de (pre)strategische nucleaire-bombardementstaak. De vraag is echter: „Hoe kunnen wapensystemen en wapens zodanig worden gelimiteerd dat *medium* en *deep-offensive* operaties onmogelijk worden, zelfs bij de huidige en toekomstige technologische ontwikkelingen?”.

Bij een reflectie op de vraag hoe de technologie moet worden beperkt is de kans groot dat de discussie al gauw verzandt in een wirwar van vage ideeën, definities en voorkeuren. Daarbij komt dat zo'n discussie weinig bijdraagt aan een meer abstracte defensieve conceptie van *aerospace power*. Daarom worden hier slechts enkele richtingen aangegeven waarin de beperkingen zich kunnen ontwikkelen, zonder daarbij al te veel in technische details te treden.

Beperkingen in de technologie van wapensystemen

Deze moeten zich richten op *air*- en *space*-systemen (satellieten, vliegend materieel en bewapening). Uitgangspunt is dat satellieten onbemand zijn. Vliegend materieel kan bemand zijn (vliegtuigen en helikopters) of onbemand (*Unmanned aerial vehicles*). Bewapening kan worden onderverdeeld in geleid en niet-geleid, incl. raketssystemen, ongeacht of de raketten in de lucht of van de grond worden afgevuurd. De beperkingen in de technologie van deze wapensystemen en bewapening moeten zodanig worden ingevoerd dat het structureel onmogelijk wordt er *medium* of *deep-offensive* operaties mee uit te voeren. Uitgaande van o.m. deze voorwaarde worden onderstaand de rollen en taken geanalyseerd die in een defensieve defensiecontext overblijven.

Defensieve counter-air- en counter-spacetaken

Deze kunnen binnen de conceptie van defensieve

defensie worden uitgevoerd door resp. vliegtuigen, helikopters en grondgebonden lucht- en ruimteverdedigingssystemen. Om een geloofwaardige defensieve heroriëntatie te verzekeren moeten die systemen structureel onbruikbaar worden gemaakt voor *medium* en *deep-offensive* operaties. Bovendien moet iedere ontwikkeling in de defensietechnologie die de prestaties en offensieve capaciteiten van de *counter-air*- en *counter-space*-wapensystemen aanmerkelijk verhoogt, worden bekendgemaakt, zodat de controle op en verspreiding van die technologie kan worden voorkomen. In dit opzicht moet extra aandacht worden besteed aan de ontwikkeling van radar-geleide *stand-off*-systemen en hoogwaardige wapensystemen, gebruikmakend van technologieën als kinetische energie, radiofrequentie, *particle beam*- en *stealth*-technologie enz. Daarbij wordt opgemerkt dat de genoemde technologische beperkingen niet alleen van toepassing zijn op wapensystemen bedoeld voor *counter-air*- en *counter-space*-taken, maar waar nodig ook op wapensystemen voor andere taken.

Lichte *single role* luchtverdedigingsjagers blijven van belang voor een geloofwaardige en flexibele defensieve *counter-air*-opstelling. Zij dienen dan wel aan de volgende eisen te voldoen: (bij voorkeur) het vermogen verticaal te kunnen opstijgen en landen (VTOL), het vermogen van korte start- en landingsbanen gebruik te kunnen maken (STOL), te beschikken over een *all weather/night*-capaciteit, en een beperkte *on-station time*. Lichte en middelzware helikopters kunnen in dit verband ook een belangrijke rol spelen. Dit komt doordat helikopters behoren tot de relatief langzaam vliegende systemen, die optimaal van het terrein gebruik kunnen maken en daardoor een lastig doelwit vormen, vooral voor grond-luchtverdedigingssystemen. Voor wat betreft laatstgenoemde systemen moet ervoor worden gezorgd dat ze een permanente, niet mobiele opstelling krijgen. De technologie van die systemen moet daarbij zodanig worden gelimiteerd dat de wapensystemen zonder voorbehoud worden beperkt tot grond-luchtoperaties met een kort bereik.

Close air support

In een defensieve-defensiesysteem moet *close air support* worden uitgevoerd door lichte en middelzware helikopters en raketsystemen. Helikopters,

zoals de Apache, hebben beperkte offensieve capaciteiten, kunnen flexibel worden ingezet en bewapening voeren die de *close air support*-taak optimaal ondersteunt. Bovendien hebben ze een *all weather/night*-capaciteit. Grond/grond(raket)systemen moeten mobiel zijn en een kort bereik hebben, zodat ze optimale steun kunnen verlenen aan de grondstrijdkrachten. In dit opzicht kan worden gedacht aan systemen zoals het *Multiple launch rocket system* (MLRS).

Bijtanken in de lucht en luchttransport

Operationeel en tactisch luchttransport en bijtanken in de lucht moeten uitgevoerd worden door resp. kleine en middelgrote c.q. lichte en middelzware vliegtuigen en helikopters. Ze moeten zijn gelimiteerd qua vluchttijd, capaciteit om bij te tanken, en de hoeveelheid personeel en materieel die ze kunnen vervoeren. Om de effectiviteit van defensieve operaties onder bijna alle omstandigheden te verbeteren moeten ze een *all weather/night*-capaciteit hebben. Vliegtuigen van het formaat van de C-130 en AN-12 zijn geschikt voor operationeel en tactisch luchttransport en bijtanken in de lucht.

Surveillance en verkenning

De radarsystemen van surveillancevliegtuigen moeten technisch op een dusdanige manier worden beperkt dat ze alleen gegevens over het slagveld zelf, alsmede luchtbeeld- en *early-warning*-informatie van een beperkt deel van het luchtruim kunnen verschaffen. Deze beperking moet worden gezien als een vertrouwenwekkende maatregel, in die zin dat ondersteuning van *medium* en *deep-offensive* operaties op die manier niet kunnen worden ondersteund. Gelet op het feit dat in een systeem van defensieve defensie *fixed-wing*-vliegtuigen (lichte luchtverdedigingsjagers) alleen defensieve *counter-air*-operaties uitvoeren, is het niet nodig surveillancevliegtuigen verder te limiteren. Systemen zoals het *Joint surveillance and target attack radar system* (JSTARS) en het *Airborne early warning and control system* (AWACS), die beide met het *Joint tactical information distribution system* (JTIDS) werken, zijn, mits aangepast, bruikbare systemen in een defensief georiënteerde omgeving. Misschien is het dan zelfs mogelijk om, binnen het gebied van defensieve heroriëntatie, een wederzijds

geaccepteerde organisatie met JSTARS-achtige vliegtuigen te creëren die in vreedstijd controlerende taken uitvoert, onder een *open skies*-regime.

Verkenning moet binnen de conceptie van defensieve defensie gebeuren d.m.v. helikopters en onbemande vliegtuigen. Deze wapensystemen moeten zodanig worden aangepast dat ze alleen op korte afstand informatie kunnen vergaren. Verder moeten deze systemen, ter verbetering van de effectiviteit van defensieve operaties, worden voorzien van *in-flight*-, *near-real time*-mogelijkheden voor rapportage aan een geïntegreerd commandovoerings-, controle- en communicatienetwerk.

Strategisch nucleair bombardement

Om een geloofwaardige, minimale nucleaire-afschrikingscapaciteit te behouden moet deze essentiële offensieve taak blijven gehandhaafd als *ultimum remedium*. De afschrikingscapaciteit moet bestaan uit een zo klein mogelijk aantal intercontinentale ballistische wapens (ICBM's). Hoewel ze minder flexibel zijn dan vliegtuigen en niet kunnen worden teruggeroepen, zijn ze in hun potentiële toepassing minder dubbelzinnig van aard. Verder moet het minimale nucleaire-afschrikingspotentieel worden onderworpen aan een verificatieprogramma om te voorkomen dat een van de nucleaire machten een „ontwapenende first strike“-capaciteit ontwikkelt.

Logistieke beperkingen

Logistieke ondersteuning, incl. gevechts- en *on-orbit*-ondersteuning, zijn onmisbaar in de voorbereiding en uitvoering van defensieve operaties. Belangrijke logistieke taken vormen de ondersteuning van het personeel, en de gereedstelling en onderhoud van de beschikbare middelen. *On-orbit*-ondersteuning heeft als taak satellieten met defensieve taken in de ruimte te houden. Door logistiek en haar ondersteunende taken aan banden te leggen vergroot men in hoge mate de geloofwaardigheid van een defensieve opstelling doordat het structureel onmogelijk wordt op grote schaal *medium* en *deep-offensive* operaties uit te voeren. Om die reden moeten beperkingen op het gebied van logistiek en haar ondersteunende taken met name worden gericht op de realisatie van permanente, niet-

mobiele faciliteiten voor opslag, voorraadvorming, onderhoud en bevoorrading. Daarbij moeten voornoemde faciliteiten structureel worden beperkt (bv. qua opslag- en doorvoercapaciteit van benzine, olie, smeermiddelen en bewapening, en geen voorverpakte, gemakkelijk te vervoeren oorlogsreserves of bedrijfsstoffen). Het vorenstaande impliceert dat transportcapaciteit en transportmogelijkheden daartoe worden gelimiteerd, dus minder vracht- en tankwagens.

Beperkingen van de mobilisatiecapaciteit

Deze hebben tot doel een structureel onvermogen te creëren om snel grote aantallen reservetroepen en militia te mobiliseren, ze uit te rusten met de benodigde (grote) hoeveelheden materieel en te vervoeren naar verzamelplaatsen vanwaar ze voor offensieve operaties kunnen worden ingezet. Om een land deze mogelijkheid te ontnemen moeten de volgende beperkingen worden toegepast.

a Het samenstellen van een reserve aan strategische *aerospace power* en de opslag en voorraadvorming van strategische offensieve *aerospace*-wapensystemen moeten worden verboden. Dit houdt in dat landen overeenstemming moeten bereiken over het ontmantelen van offensieve wapensystemen, die onder een defensieve-defensiebeleid hoe dan ook zouden moeten verdwijnen.

b Landen moeten overeenstemming bereiken over de aantallen mobilisabele reservetroepen en militia (tactische *aerospace*-eenheden) en hun activiteiten. De opslag en voorraadvorming van persoonlijke uitrusting voor het mobilisabele personeel moeten in overeenstemming zijn met de gemaakte afspraken over aantallen. Bovendien moeten de mobilisatieopkomstcentra, alsmede de daaraan gerelateerde opkomst- en verwerkingscapaciteit van mobilisabel personeel zijn vastgesteld.

Na invoering van de beperkingen op aantallen, technologie van wapensystemen en logistiek zullen de mogelijkheden voor strategische opslag, voorraadvorming en verplaatsing van strategische reserves en mobilisabele troepen (incl. materieel) structureel worden beperkt. Het is evenwel noodzakelijk dat op periodieke basis verificatie en controle plaatsvinden op de uitvoering van de gemaakte afspraken.

Beperking van structurele kwetsbaarheid

Een van de uitgangspunten van een defensieve heroriëntatie van *aerospace power* is dat de faciliteiten voor opslag, voorraadvorming, onderhoud en bevoorrading permanent en niet-mobiel zijn. Bovendien is het niet mogelijk vliegbases te verplaatsen. Dat leidt tot een ambivalente situatie. Enerzijds wordt hierdoor de conceptie van defensieve defensie versterkt. Anderzijds vergroot het de structurele kwetsbaarheid van *aerospace power*. Om deze kwetsbaarheid te verkleinen moet optimaal gebruik worden gemaakt van passieve verdedigingsmaatregelen zoals verspreiding en camouflage. De verspreiding moet geografisch worden beperkt tot het te verdedigen eigen grondgebied en zodanig worden gestructureerd dat de defensieve operaties maximaal kunnen worden ondersteund.

Autowegen en veldlokaties moeten worden voorbereid om als *Dispersed operating bases* (DOB's) te kunnen fungeren voor defensieve helikopter- en vliegtuigoperaties. Aangezien de logistieke, grondgebonden gevechtsondersteuning qua mobiliteit is beperkt, moeten de DOB's al in vreedstijd worden voorbereid op hun logistieke en operationele functies. De voorwaarden voor defensieve herstructurering zoals in dit artikel verwoord gelden ook onverkort voor deze alternatieve operatiebases.

Command, control, communications and intelligence

Een laatste, maar zeker niet het minst belangrijke, aspect van *aerospace power* in een systeem van defensieve defensie is een betrouwbaar C³I-netwerk. Defensieve *aerospace power* moet zijn ingebed in een gezamenlijk, interservice C³I-netwerk, dat commandovoering, controle en uitvoering van defensieve operaties op alle niveaus van het verdedigingssysteem moet ondersteunen en zo mogelijk verbeteren. Grondgebonden en vliegende systemen kunnen gebruik maken van het C³I-netwerk met inachtneming van de hierboven aangegeven beperkingen.

Nabeschouwing

In dit artikel is het conceptuele kader geschetst voor een defensieve heroriëntatie van *aerospace*

power, zoals die in een systeem van defensieve defensie eruit zou kunnen zien. De defensieve heroriëntatie en de bijbehorende beperkingen vereisen radicale aanpassingen van de huidige opvattingen, structuren en opstellingen over *aerospace power*. In de conceptie worden de taken van *aerospace power* sterk ingeperkt en zijn voornamelijk gericht op verdediging (tenminste op strategisch niveau). Helikopters, onbemande vliegtuigen en raketsystemen krijgen de voorkeur boven bemande straaljagers. Bovendien is voorgesteld strenge beperkingen op te leggen aan aantallen, technologie van wapensystemen en aan logistieke ondersteuning, incl. gevechts- en *on-orbit*-ondersteuning. Defensieve defensie vereist een fundamentele aanpassing van het denken over de toepassing van *aerospace power*. Bij een zorgvuldige overweging blijkt echter dat de conceptie ruime gelegenheid biedt om in zulk een defensief ingestelde omgeving een belangrijke en geloofwaardige positie in te ruimen voor *aerospace power*. Daarbij blijven onverkort haar flexibele en multifunctionele en hoogwaardige eigenschappen gegarandeerd.

In algemene zin valt op dit moment niet te voorspellen of er veel kans is dat het zover komt. Voorlopig lijkt het erop dat de wens de vader van de gedachte is. Toch is een nadere beschouwing van de mogelijkheden (en beperkingen) van defensieve defensie aanbevelenswaard. Zeker in het licht van een verdergaande ontmanteling van bestaande structuren, etnische en nationalistische conflicten en religieus fundamentalisme lijkt een stabiele veiligheidssituatie, zowel in Europa als daarbuiten, nog ver weg. Wellicht dat door de irrationaliteit van het menselijke denken en handelen vooral de conceptie van defensieve defensie aan belang kan winnen. Wellicht dat een oplossing van conflicten, die zich met name door de onverzoenlijkheid en onverdraagzaamheid van de strijdende partijen kenmerken, juist ligt in een defensieve herstructurering van de strijdende partijen en gebieden. In die specifieke omstandigheden is het de taak van een geloofwaardige, multilateraal geaccepteerde verdragsorganisatie als bv. de Verenigde Naties niet alleen een mandaat voor een defensieve heroriëntatie te stellen, maar ook de daarvoor noodzakelijke ondersteuning en controle te leveren. Defensieve defensie vraagt om anders denken. Zolang daarbij het principe vooropstaat dat de geherstructureerde landen hun politieke integriteit behouden en als een ▶

Leven voor de luchtvaart

Hendrik Walaardt Sacré 1873-1949, door drs. R. de Winter, 113 blz., geïll. Uitg.: Sectie Luchtmachthistorie van de Luchtmachtstaf, Den Haag, 1992. Prijs: f 31,-. ISBN: 90.73696.05.4

De Sectie Luchtmachthistorie heeft haar eerste grote boek het licht doen zien: een mooi gebonden werk over Hendrik Walaardt Sacré, de pionier van de Nederlandse militaire luchtvaart.

Walaardt Sacré raakte bij de militaire luchtvaart betrokken toen hij in 1908, na diverse geniefuncties te hebben bekleed, als commandant van de 3e Compagnie Pioniers werd „belast met de luchtscheepvaart bij het Regiment (Genietroepen)”. Hij trad toen ook toe tot de Nederlandse Vereeniging voor de Luchtvaart. Daar was hij chef van het Materieel en secretaris van de Commissie van Opstijgingen. Hij ontwikkelde zich al snel tot de specialist van de militaire luchtvaart in Nederland, daarbij gestimuleerd door de souschef van de Generale Staf, kol C. J. Snijders, ook wel de vader van de militaire luchtvaart genoemd.

Walaardt Sacré had een grote voorliefde voor de ballonvaart en motorluchtscheepvaart (Zeppelins); in het militaire nut van de vliegmachine geloofde hij aanvankelijk nauwe-

lijks. Het was de Tweede Kamer die de Nederlandse militairen dwingend op het spoor van het vliegtuig zette! Ook een aanbeveling uit 1912 van de Militaire Luchtvaart Commissie, onder voorzitterschap van genm Snijders en met Walaardt Sacré als secretaris, om de kaarten zowel op de ballonvaart als op het vliegtuig te zetten, werd door de Tweede Kamer geblokkeerd. Deze teleurstelling weerhield Walaardt Sacré niet ervan in 1913 de eerste commandant van de Luchtvaartafdeling te worden. Deze afdeling stond tot in de jaren '30 onder bevel van de Chef Generale Staf, met Snijders als eerste CGS; een aparte constructie, aangezien de CGS voor de Tweede Wereldoorlog verder immers „slechts” adviseerde en niet commandeerde. De afdeling begon met één, nog wel gehoord, toestel (wellicht een troost voor de huidige luchtmobiele brigade). Gedurende de Eerste Wereldoorlog konden slechts enkele bestellingen in het buitenland worden geplaatst. De binnenlandse productie werd gedomineerd door de vliegtuigfabriek van H. J. E. W. K. Wijnmalen, terwijl belangrijke vliegtuigbouwers als A. H. G. Fokker en S. F. W. Koolhoven in het buitenland zaten. De meeste vliegtuigen werden verkregen door internering van vliegtuigen die in Nederland een noodlanding hadden gemaakt.

Desondanks slaagde Walaardt Sacré erin de Luchtvaartafdeling goed op poten te zetten. Met name op personeelsgebied en bij de grondorganisatie en infrastructuur heeft hij zijn sporen verdiend. De personeelssterkte van de afdeling was onder zijn leiding toegenomen van 33 in december 1913 tot 646 5 jaar later.

Snijders en hij hadden grote uitbreidingsplannen voor na de oorlog, maar daarvoor was in de periode van ontspanning en bezuinigingen op Defensie direct na de oorlog geen

plaats. Bovendien lag het hart van de nieuwe CGS, Igen W. F. Pop, niet bij de militaire luchtvaart.

In 1919 maakte Walaardt Sacré de overstap naar de civiele luchtvaart en ging bij de Nederlandse vestiging van het Britse Vickers-consortium werken. Net als vóór de oorlog t.a.v. de toekomst van de ballonvaart, was hij na de oorlog ook niet gelukkig in zijn „strategische keuzen”. Hij hield een vergeefs pleidooi voor een apart ministerie van luchtvaart. Zijn initiatief om in de eerste helft van de jaren '20 Fokker te beconcurreren door een nieuw bedrijf, de N.V. Nationale Vliegtuig Industrie, op te richten, liep uit op een mislukking. Zijn geloof in een goede toekomst voor de commerciële luchtscheepvaart in de tweede helft van de jaren '30 viel in duigen na het rampzalige ongeval met het luchtschip *Hindenburg* in de VS.

Een informatief boek over een boeiend persoon. Schr. is erin geslaagd het prille begin van de Nederlandse militaire luchtmacht, met alle problemen die daarbij horen, tot leven te wekken. Een klein puntje van kritiek is dat de lezer in het ongewisse wordt gelaten over de stand van zaken in de burgerluchtvaart in Nederland op het moment dat de militaire luchtvaart zich ontwikkelde. Liep de laatste veel achter op de eerste?

drs. J. HOFFENAAR (SMG/KL)

Swords of lightning

Special forces and the changing face of warfare, door T. White, 292 blz., geïll. Uitg.: Brassey's (UK), Londen, 1992. Prijs: £ 15,95. ISBN: 0.08.040976.8

Voor de in commando-acties en -organisaties geïnteresseerde lezer is Terry White geen onbekende: hij publiceerde eerder als free-lancer in de *International Defence Review* en in

► nationale entiteit aan het internationale statenverkeer kunnen blijven deelnemen, lijkt daarmee de basis voor een rationelere benadering van de alternatieve-verdedigingsconceptie mogelijk. Misschien dat wij in de toekomst meer horen over defensieve defensie. Dit artikel laat zien dat een conceptueel

kader voor een defensieve herstructurering van *aerospace power* tot de mogelijkheden behoort. Deze gedachtengang, en de theoretische onderbouwing van defensieve defensie, zoals weergegeven in het maart-nummer, verschaffen voorsnog voldoende stof tot nadenken. We zullen zien! ...

The Guardian, maar ook in meer gespecialiseerde tijdschriften. Zijn militaire achtergrond is steeds goed merkbaar. En hier stuiten wij op de vraag naar de doelgroep voor dit boek. Te oordelen aan de Rambo-achtige stofomslag (een junglefighter die schietend uit het water komt) heeft de uitgever in ieder geval een „John Wayne-filmpubliek” voor ogen. De ondertitel doet echter vermoeden dat het de auteur gaat om een verhandeling die op zijn minst de invloeden aangeeft van de *special operations* op de meer conventionele oorlogvoering. De vlag van de uitgever dekt de lading in het geheel niet en de tweede vlag dekt haar gedeeltelijk. Gedeeltelijk omdat schr. naar mijn oordeel wel behoorlijk erin is geslaagd de verschillende functies van *special forces* in kaart te brengen. Hij onderscheidt daarin m.i. de functionaliteiten *reconnaissance/commando*, *assault/commando*, *foreign intelligence service* en *partisan-guerrilla*. Op iedere indeling is wel iets aan te merken; zo ook hier. Ik zou bv. niet direct weten waaronder het *counter-insurgency*-programma van de VS destijds in Laos zou moeten vallen aangezien het daar toch primair om feitelijke training ging.

Niettemin, schr. geeft een zeer redelijk historisch overzicht van de verschillende functionaliteiten. Hij doet dat op een leesbare wijze zonder in de kuil van overdreven heroïsme te vallen. Het aardige van het boek is dat hij een goed overzicht geeft van de structuur en organisatie van de *special forces* in een aantal belangrijke landen. Vooral de organisatie en ontwikkeling in de VS zijn natuurlijk belangrijk, al was het maar vanwege het *world-wide commitment*. Interessant is vooral het selectie- en trainingsproces dat bij de diverse eenheden wordt gehanteerd. Hoewel schrijver zegt uit openbare bronnen te putten heeft hij toch de hand kunnen leggen op een groot aantal boeiende details die tot nadenken stemmen. Ik geef hier maar een voorbeeld: de kandidaat bij het Australische SAS-regiment wordt gevraagd met een geweer, twee magazijnen, twee veldflessen en een dagrantsen (totaal meer dan 10 kg)

over het terrein een afstand af te leggen van 14,5 km in 90 minuten. Dat is, meen ik, een aardig tempo voor een beginnend marathonloper. Het gaat dan natuurlijk niet zozeer om de enkele minuten die de kandidaat onverbiddelijk tekort zal komen maar meer om de wijze waarop hij het verlies beperkt houdt. Een voorbeeld uit de training van reeds geselecteerde *green berets* is dat ervaring wordt opgedaan met de behandeling van mes- en kogelwonden door de *medics*, door deze (in een vast onderdeel van het programma) enige tijd te detacheren bij een ziekenhuis in Washington waar immers als gevolg van de vele *crack wars* veel van deze soort verwondingen aan de orde zijn. Kortom, terug naar het oude handwerk. Dat is natuurlijk niet altijd even opwekkend; maar ook hier te lande moet de belangstelling daarvoor weer fors in de aandacht worden gebracht nu het grootschalige gemechaniseerde conflict toch naar de achtergrond verschuift. Wie van de huidige KL-generatie heeft nog ervaring met het lopen van gevechtspatrouilles zoals dat destijds in Nederlands-Indië geschiedde?

Terug naar het boek. Al met al een lezenswaardig overzicht maar zeker niet compleet. Dat laatste is echter niet storend. De auteur maakt duidelijk welke typen operaties er zijn geweest en wat daarbij kwam kijken. Het is echter ook duidelijk dat het boek in belangrijke mate is geschreven voordat de Golfoorlog uitbrak. In een soort naschrift (5 blz.) behandelt White die periode, maar het is jammer dat ze zo kort wordt afgedaan.

Ik merkte reeds op dat een analyse van de invloed van de *special operations* (anders dan de ondertitel suggereert) op de meer reguliere typen van oorlogvoering ontbreekt, maar dat stoort niet echt. Wel vind ik het hinderlijk dat de verbinding met het humanitaire oorlogsrecht (conventies van Genève en het Haagse recht c.a.) niet of nauwelijks wordt gelegd, terwijl toch een groot aantal van de beschreven operaties flink ermee te maken heeft. Maar ja, wij hebben allemaal recht op onze eigen beroepsdeformatie.

O. VAN DER WIND, bgen mjd

De Prins-Gemaal

Vogelvrij en gekooid, door H. van Wijnen, 318 blz., geïll. Uitg.: Balans, Amsterdam, 1992. Prijs: f 39,50. ISBN: 90.5018.179.1

De gezaghebbende politieke journalist Harry van Wijnen beschrijft in dit boek de rol van de prins Bernhard en Claus in het naoorlogse Nederland. Daarbij komt uitgebreid de verhouding tussen regering en koninklijk huis ter sprake. Ook accentueert Van Wijnen de tegenstelling tussen prins Bernhard (de avonturier, de soldaat, de entrepreneur, de ambassadeur) en prins Claus (de idealist, de diplomaat, de intellectueel, de jurist). Schrijver besteedt 17 hoofdstukken aan prins Bernhard en één aan prins Claus.

Bij de voorbereiding van dit boek is schr. consciëntieus te werk gegaan. Zo heeft hij ca. 20.000 brieven uit de particuliere verzameling van prins Bernhard mogen inzien en van de regering kreeg hij toestemming de departementale archieven te onderzoeken. Dat alles leverde een genuanceerd beeld op van de staatsrechtelijke positie van de prins. Opmerkelijk is dat de Nederlandse regering zich door de jaren heen niet geheel consequent en consistent heeft opgesteld. Alhoewel prins Bernhard zelf niet altijd een duidelijk beeld van zijn staatsrechtelijke ruimte had, stimuleerden de politiek verantwoordelijke ministers de prins enorm als reizend ambassadeur van het Nederlandse bedrijfsleven. De wijze waarop de Nederlandse regering de prins in 1976 strafte voor de Lockheed-affaire is, volgens schr., dan ook op zijn zachtst gezegd hypocriet. Van Wijnen pleit de prins niet vrij van laakbaar gedrag, maar toont aan hoeveel bijzondere verdiensten ertegenover staan. Het boek is een stuk complementaire geschiedschrijving en mag als een soort rehabilitatie worden beschouwd.

Van Wijnen gaat in op het functioneren van prins Bernhard in de periode 1940/'45, o.a. als bevelhebber van de Nederlandse Strijdkrachten. Die periode heeft de prins gevormd tot een persoon met een wat anar-

chistische, avontuurlijke inslag en met een duidelijke afkeur van papieren spelregels. Zo kon de prins zich ontwikkelen tot een bedreven lobbyist, van wie de Nederlandse regering graag gebruik maakte en hem ook via tal van tevredenheidsbetuigingen bedankte.

Een interessante passage is die over de rol van de minister van economische zaken in 1977, drs. R. F. M. Lubbers. De auteur sprak met prins Bernhard in 1977, een jaar na de Lockheed-affaire. De prins vertelde toen dat hij in 1975 op verzoek van de regering naar de sjah in Teheran was gereisd i.v.m. opdrachten aan de maatschappij De Schelde in Vlissingen. Omdat er ten paleize over deze reis geen documentatie te vinden was, vroeg schr. een gesprek aan met de heer Lubbers. De toen demissionaire minister nodigde Van Wijnen zelfs uit voor een etentje in een restaurant nabij het Binnenhof. De heer Lubbers kon zich niets herinneren van de Teheran-missie, maar beloofde het te laten uitzoeken. Twee weken later kwam het antwoord dat „er geen reis was geweest in opdracht van de regering en dat de ministeriële verantwoordelijkheid er niet actief in was gemengd”. Vijftien jaar later, in de zomer van 1992, vond Van Wijnen in het kabinetsarchief een brief uit 1975 van minister Lubbers, waarin deze de Prins meedeelt, uitermate plezierig te zijn ontvangen door de sjah, dankzij het voorbereidende bezoek van de prins. „Ik wil u hiervoor mijn bijzondere dank betuigen”, aldus de minister. Bovendien trof schr. een brief aan van maart 1975, die een gedetailleerde afspraak inhoudt van minister Lubbers met prins Bernhard over zijn reis naar Teheran. „Ik zou het op hoge prijs stellen, als u in uw gesprek met Z. M. de Sjah, zo concreet mogelijk aanwijzingen kunt krijgen omtrent die projecten, die kans van slagen hebben...”. Saillant detail: het onderzoeksteam van de Lockheed-affaire, de zg. commissie van Drie, stelde in 1976 vast dat er sprake is van geheugenverlies... althans bij prins Bernhard!

In 1991 liet minister-president Lubbers ter gelegenheid van de 80e verjaardag van de prins weten dat „de

regering het op prijs zou stellen, als de prins in voorkomende gevallen weer een uniform zou dragen”.

Interessant is ook de passage over de zg. schade die de prins zou hebben opgelopen n.a.v. de Lockheed-affaire. Schr. stelt dat de geschiedenis een ironische wending heeft genomen. Met alle ondernemingen en instellingen waarmee hij in 1976 moest breken, heeft hij nog steeds banden, met sommige sterker dan voorheen, zo ook met de krijgsmacht. Op de Zwaluwenberg, waar de prins kantoor hield als inspecteur-generaal, hebben zijn opvolgers zijn werkkamer uit loyaliteit volledig in staat gelaten zoals hij die 1976 achterliet. Sinds die tijd heeft hij daar vrijwel geen enkel generaal-diner overgeslagen en heeft hij nog volop contact met de militaire chefs. De Koninklijke landmacht gaat zelf zover dat zij speciaal ten behoeve van de prins nog steeds een jaarverslag maakt.

Van Wijnen besteedt ook een hoofdstuk aan de huidige prins-gemaal Claus. Hij stelt vast dat deze de ministeriële verantwoordelijkheid nooit geweld heeft aangedaan en zijn werk als adviseur van ontwikkelingssamenwerking uiterst serieus neemt. Schr. stelt: „Wie prins Claus beoordeelt naar zijn publieke optreden, voor zover dat door de televisie wordt geregistreerd, ziet niet de echte prins Claus. De televisie en prins Claus zijn niet voor elkaar geschapen. TV-camera's beroven hem van ongedwongenheid en conditioneren hem tot onnatuurlijk gedrag. De ware prins Claus is een intelligente, goed geïnformeerde causeur, een levendige belangstellende gesprekspartner, die krachtige stellingen trekt en zijn gehoor met „sweeping statements” verrast”.

Het kabinet Cals had in 1965 besloten mr. C. J. van Schelle, ambassadeur in Brussel, vrij te maken om prins Claus constitutioneel te scholen. Met deze scholing erkende de regering dat de instandhouding van de constitutionele monarchie meer is gebaat bij de vorming in de staatkundige cultuurhistorie dan bij die in het bankwezen.

Van Wijnens verdienste is dat wij door dit boek de realiteit rondom deze beide prinses zuiverder en com-

pleter in beeld krijgen. Met name dit laatste aspect maakt het boek het lezen waard. Door de vlotte en ironische pen van van Wijnen is het lezen bovendien een onverdeeld genoegen.

G. M. OFFERS (OCDML)

Nederland stromenland

Een geschiedenis van de politieke stromingen, door P. Lucardie, 102 blz., geïll. Uitg.: Van Gorcum, Assen, 1992. Prijs: f 27,50. ISBN: 90.232.2678.X

Politiek is steeds in beweging en daarom is dit boek geactualiseerd en aangepast in vergelijking met de eerdere uitgave van de Stichting Burgerschapskunde uit 1985. Het is voor de student en de belangstellende geschreven en geeft een overzicht van het ontstaan van de politieke hoofdstromen in Nederland en hun ontwikkeling tot op de huidige dag. Aan de laatste 50 jaar is, met ca. 55 blz., de meeste aandacht besteed. Aan de eraan voorafgegane 100 jaar slechts ruim 40 blz. Dat is te weinig om goed aandacht te kunnen besteden aan het ontstaan van de politieke stromingen in de 19e eeuw. Zo wordt nauwelijks melding gemaakt van de weerstanden bij een aantal vooraanstaande rooms-katholieken om tot partijvorming over te gaan. Met het gevolg dat deze eerst in de 20e eeuw tot stand kwam. De confessionele partijen worden door schr. gezien als loten aan de conservatieve stam. Vermoedelijk zal o.m. een aantal oud-ARP'ers met deze benadering toch wel enige moeite hebben.

De politieke geschiedenis van de naoorlogse jaren heeft vooral betrekking op de recente tijd, t.w. de jaren '60 en later. De ontzuiling komt uitgebreid aan de orde; hierdoor wordt een redelijk inzicht verkregen in de ontwikkelingen, tendensen tot, en werkelijke afscheidingen van, de grote partijen. De kleinere partijen uit die periode, veelal onder te brengen op de linker- of rechterflank van het politieke spectrum, krijgen ruime aandacht.

Het boekje kan gezien de omvang niet meer dan een oriëntatie bieden.

Voor uitgebreidere studie zal méér moeten worden gelezen. Schr. doet daartoe een handreiking door achter in het boekje per politieke hoofdstroom relevante literatuur te vermelden. Het geschrift is interessant genoeg om door velen te worden gelezen. Jammer alleen dat de prijs daartoe niet uitnodigt.

T. DE KRUIJF, genm gn

Er is geen held voor nodig

door H. N. Schwarzkopf en P. Petre, 608 blz., geïll. Uitg.: Mingus, Baarn, 1992. Prijs: f 47,50 (pb). ISBN: 90.6544.200.5

De *Defensiekrant* besteedde in januari reeds een volledige achterpagina aan dit boek. Met recht, want menig- een had reikhalzend uitgekeken naar de diepere achtergronden van de man, die de Golfoorlog tot zo'n goed einde wist te brengen. Misschien hadden zij daarbij gehoopt dat wat meer sluiers over die oorlog zouden worden opgelicht. Wat het laatste betreft moet ik hen in zekere zin teleurstellen. Schwarzkopfs memoires bevatten weinig essentieel nieuws over de Golfoorlog. Het boek is eerder het verhaal achter de persoon dan achter de functionaris. Natuurlijk komt de Golfoorlog uitgebreid aan bod; zo'n 200 van de ruim 600 blz. zijn eraan gewijd. En het voegt ook wel wat toe aan de reeds bekende gegevens, met name waar het gaat over de persoonlijke inbreng van Schwarzkopf, in het bijzonder in zijn contacten met de Arabische coalitiegenoten. De botsing van twee (in beginsel) overenigbare culturen (de Amerikaanse en de Arabische) moest worden voorkomen, en dat alles onder druk van een oorlogsdreiging. Mede gelet op de meest uiteenlopende subtiele probleemgebieden was dat een gigantisch karwei, waarvoor alleen al iemand van formaat nodig was. Hoe zou u reageren als werd geklaagd over het feit dat Amerikaanse soldaten rondliepen in T-shirts met daarop een landkaart van Saoedië-Arabië, waarop enkele grotere steden waren aangegeven? Reden van de

klacht: „de ligging van onze steden is geheim”. „Ja maar in iedere atlas zijn kaarten te vinden van...”. „Die zijn in Saoedië-Arabië niet toegestaan.”

De werkelijke kracht van het boek ligt in de helder leesbare beschrijving waarin de lezer de belevenissen volgt van H. Norman Schwarzkopf, een gewone, gemotiveerde, recht-door-zee-officier van de US Army. De geschiedenis van de kleine Norman tot de grote generaal is nl. tevens het verhaal van het verval, maar ook van het herstel, van de Amerikaanse strijdkrachten. Als zoon van een Amerikaanse opper-officier, die aan het einde van de Tweede Wereldoorlog de nodige roem over de gewonnen strijd mee naar huis nam, startte het militaire denken van de jonge Schwarzkopf aan de top van de Amerikaanse militaire glorie. Reeds gedurende zijn West-Point-periode, maar bovenal tijdens zijn tweevoudige verblijf in Vietnam, constateerde hij dat het militaire bedrijf waarvan hij deel uitmaakt ten onder ging (of dreigde te gaan) aan zelfoverschatting, desinteresse, carrière-drang en competentiestrijd. Het boek beschrijft Schwarzkopfs plaats in een organisatie die langzaam maar zeker uit dat dal omhoog klauterde en uiteindelijk – na de Golfoorlog – eindigde om en nabij het niveau van direct na de Tweede Wereldoorlog. Bijzonder is natuurlijk dat Schwarzkopf niet slechts aan dat proces was onderworpen, maar actief deelnemer was bij het sturen van het proces. Wij hoeven zijn directe invloed natuurlijk niet te overschatten, maar duidelijk is dat hij – zeker naarmate hij de top van de organisatie dichter naderde – een toenemende invloed begon uit te oefenen op het moreel van het Amerikaanse leger. Met name zijn optreden als commanderend officier en zijn behoefte zich als leider te gedragen (en kennelijk zijn vermogen daaraan inhoud te geven) komen in het boek goed uit de verf. Dat geldt evenzeer voor zijn afkeer van het Pentagon (en al het andere dat met de bureaucratische rompslomp in Washington samenhangt). Wie enige kennis draagt van het reilen en zeilen binnen onze eigen Centrale

Organisatie zal tijdens het lezen menig *Aha-Erlebnis* hebben. Toch valt de positieve toon op, waarin Schwarzkopf schrijft over zijn „politieke” *counterpart* in Washington tijdens de Golfoorlog, de voorzitter van de Verenigde Chefs van Staven, Collin Powell. Het is duidelijk dat Schwarzkopf de politieke bekwaamheden van Powell hoog waardeert. Hoewel hij zich daarover niet letterlijk uitspreekt valt tussen de regels door te lezen dat ook Schwarzkopf, met al zijn aversie tegen het Pentagon, de waarde en het nut van een man als Powell onderkent als de bemiddelaar tussen zuiver militaire en zuiver politieke zaken.

Hier en daar zal de lezer wat ballast voor lief moeten nemen omdat, zeker in het begin van het boek, niet elke passage even relevant is. Toch is de opname van deze minder relevante aspecten verdedigbaar, omdat zij de atmosfeer schetsen, waarin Schwarzkopf opgroeide. Met name militaire lezers zullen zich af en toe achter de oren krabben als ze de (soms verklarende) vertalingen van bepaalde militaire termen lezen. Zo is een „luitenant eerste klasse” een onbekend begrip en komt de uitdrukking „le Cavalieriedivisie (vliegend)” wat gekunsteld over. Ook de vertaling „Hogeschool voor Krijgskunde van de Landmacht” voor *Army War College* en „Hogeschool voor Commanderende en Stafofficieren” voor *Army Command and General Staff College* komt niet „lekker” over. Deze kunstmatigheden zijn des te opvallender omdat hier en daar typisch (Nederlands) militair jargon wordt gebruikt (we moesten „verkassen” naar Duitsland; zoveel „kisten” moesten kunnen vliegen).

Samenvattend: het boek is meer dan de moeite waard voor wie eens een verslag uit de eerste hand wil hebben van de ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan – met name op het gebied van leiderschap – in het Amerikaanse leger sedert de Tweede Wereldoorlog. Voorts is het gewoon prettig kennis te nemen van het wel en wee van een „gewone” militair, die „het heeft gemaakt”, mede dankzij zijn recht-door-zeege-drag. Hij is geen held wellicht, naar

de normen die hij kennelijk zelf hanteert, maar onbetwistbaar een man aan wie menigeen, ook in de Nederlandse militaire samenleving, een voorbeeld kan nemen.

J. F. W. VAN ANGEREN, lkol KLu

Politieke delicten of terrorisme

door mr. J. E. Wanders, m.m.v. mr. W. F. van Hattum, 128 blz. Uitg.: Wolters-Noordhoff, Groningen, 1992. Prijs: f 24,-. ISBN: 90.01.93680.6

Centraal in dit boek staat de vraag hoe de bestrijding van terrorisme zich verhoudt tot de bescherming die politieke delinquenten in het uitleveringsrecht genieten. Politiek gemotiveerde delicten nemen binnen dit recht een bijzondere plaats in. Ook aan een verzoek om asiel ligt vaak een politiek gemotiveerd delict ten grondslag. In beide gevallen is het van belang vast te stellen of zij die zich vervolgd noemen bescherming verdienen. Hierbij is het ook van belang onderscheid te maken tussen een politiek delict en een daad van terrorisme. In zeven hoofdstukken wordt deze complexe materie aan de orde gesteld. In de eerste drie wordt ingegaan op het politieke delict, terrorisme en het verschil tussen een daad van terrorisme en een politiek delict. Dit verschil wordt benaderd vanuit de literatuur, vanuit relevante verdragen en vanuit de rechtspraak. In hfdst. 4 wordt aandacht besteed aan mensenrechten en de aard van het regime; deze laatste factor is van belang bij de beoordeling van de verhouding tussen doel en middel. Hiervoor wordt de naleving van de mensenrechten geïntroduceerd als objectief controleerbaar criterium. In hfdst. 5 wordt ingegaan op de Nederlandse rechtspraak in uitleveringszaken. Omdat de hierin aan de orde gestelde rechtsstatelijke toetsing ook plaatsvindt in het vluchtingenrecht, wordt in hfdst. 6 aandacht besteed aan politieke delicten en asiel. Deze beschouwing leidt tot een vergelijking van het onderzoek in een asielprocedure met dat in een uitleveringsprocedure. In het laatste

hoofdstuk wordt ingegaan op het Europees Verdrag tot bestrijding van Terrorismisme (EVTB) en de behandeling daarvan in de Tweede en Eerste Kamer.

Overzichten van gebruikte afkortingen, literatuur en een jurisprudentie-register completeren het geheel.

Voor wie zich uit belangstelling of uit hoofde van zijn beroep bezighoudt met – mogelijk – politieke vluchtelingen is dit boek uiterst informatief. De problematiek van politiek delict versus daad van terrorisme verdient echter bredere aandacht. Vanuit de Nederlandse en West-Europese rechtsidee lijken mij de bevindingen logisch. In feite blijft verscholen of het waar is dat mondiaal de „naleving van de mensenrechten of de afwezigheid van de schending van die rechten een politiek neutraal vereiste dat objectief controleerbaar is en in elke staatsvorm en cultuur globaal een zelfde inhoud kan worden toegedacht” (blz. 36). Het is maar de vraag of deze visie ook opgaat voor alle Arabische en Aziatische landen, met name die waar geen scheiding tussen staat en geloof bestaat. Ik betreur het dat de VS (blz. 15, noot 32) moeten worden gebruikt als voorbeeld om te tonen dat er zoiets als staatsterrorisme bestaat; er zijn andere en meer valide voorbeelden te noemen. Deze enkele kanttekening laat onverlet dat een complex probleemgebied op heldere wijze onder de aandacht wordt gebracht. J. M. J. BOSCH, kol cav

Friesland 1940-1945

o.r.v. L. van Kampen, J. J. Mulder, C. Reitsma en J. J. van der Veer, 5e dr., 208 blz., geïll. Uitg.: Friese Pers Boekkerij, Drachten, 1992. Prijs: f 24,90. ISBN: 90.330.1304.5

Dit boek is voor het eerst uitgegeven in 1980. In de 4e druk is ook de periode na de bevrijding van Nederland tot het einde van 1945 toegevoegd, uiteraard voor zover het de Provincie Friesland betrof. De oorspronkelijke uitgave telde vijf hoofdstukken (één voor elk jaar), waarbij werd beoogd met foto's een

algemeen beeld te geven van het leven en de gebeurtenissen in Friesland gedurende de Duitse bezetting. In de 4e druk is een 6e hoofdstuk toegevoegd met als titel „1945 na 5 mei”. Dit nieuwe hoofdstuk is van een zelfde opzet als de overige en beschrijft het geleidelijk op gang komen van het gewone leven in Friesland. Elk hoofdstuk wordt voorafgegaan door een kort overzicht van wat er in dat jaar in Friesland gebeurde maar in het boek, en dus in ieder hoofdstuk, gaat het om de foto's en deze staan centraal om het beeld van Friesland in het desbetreffende jaar te schetsen en tot leven te brengen.

Dat dit met succes is gebeurd blijkt mede uit het verschijnen van deze 5e druk. De foto's tonen de strijd in mei 1940, de bezetting, de toename van het verzet, het verloop van de strijd, de bevrijding, maar ook het dagelijkse leven in die tijd in Friesland, de steun aan de evacués en de onderduikers. „Friesland 1940-1945” is een uitstekende documentaire over de Tweede Wereldoorlog in die provincie. De foto's en het beeld dat zij scheppen zijn het waard te worden bekeken. Opdat – zoals de auteurs het ook zeggen – wij niet vergeten. A. C. L. ADEMA, cdre KLu

De Biafra-oorlog 1967-1970

Honger als wapen, door jhr. mr. J. L. R. Huydecoper van Nigtevecht en A. van Emden, 88 blz., geïll. Uitg.: Sdu uitgeverij, Den Haag, 1992. Prijs: f 24,90. ISBN: 90.12.06610.7

Jhr. mr. J. L. R. Huydecoper was in de periode 1967/'70 directeur Afrika en het Midden-Oosten van het ministerie van buitenlandse zaken. Het boek is op zijn initiatief tot stand gekomen; de uitgave is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Prins Bernhard Fonds. Mede-auteur A. van Emden was in die periode betrokken bij de gebeurtenissen in Biafra als directeur-generaal van het Nederlandse Rode Kruis.

Samen belichten zij de burgeroorlog in Nigeria waarbij, zoals wij ook ons

van de tv-beelden herinneren, vooral door de burgerbevolking, met name in Biafra, enorme verliezen werden geleden. De algemene hoofdstukken en de rol van de kerken in samenwerkend verband (*Joint Church Aid*) zijn geschreven door Huydecoper. De rol van het Rode Kruis is uiteraard beschreven door A. van Emden. Het boek bevat in chronologische volgorde de gebeurtenissen in Nigeria vanaf de coup op 15 januari 1966 tot de overgave van Ojoekwoe op 10 januari 1970. Hierbij wordt uitvoerig ingegaan op de onmacht van de Westerse landen en het Rode Kruis effectief hulp te verlenen, en op de rol van de media. Wel wordt geconstateerd dat de particuliere hulp via *Joint Church Aid* van aanzienlijke omvang is geweest.

Het boek ontleent zijn waarde aan de verslaggeving van de Nederlandse initiatieven deze onmacht te veranderen. Initiatieven die hebben geleid tot een wijziging van het humanitaire volkenrecht, die echter eerst lang na het einde van de burgeroorlog in Nigeria is geratificeerd. Voor een beperkte groep geïnteresseerden in buitenlands en humanitair beleid is het een van de weinige boeken over deze periode.

A. C. L. ADEMA, cdre KLU

Oorlog in de middeleeuwen

o.r.v. A. J. Brand, 181 blz., geïll.
Uitg.: Verloren, Hilversum, 1992.
Prijs: f 37,50
ISBN: 90.6550.214.9

Deze bundel bevat de teksten van een serie lezingen, die in de jaren '80 zijn georganiseerd door het „Leids Mediaevisten Contact”. Alhoewel de studie van de middeleeuwen niet direct tot het werkterrein van de „gemiddelde” lezer van de *Militaire Spectator* behoort, wordt deze uitgave hier toch besproken, omdat de oorzaken die toentertijd tot een gewapend conflict in West-Europa leidden, elders nog van invloed blijken te zijn. Ook in die tijd werd discussie gevoerd over de rechtvaardigheid van de oorlog. Daarbij kwamen vragen aan de orde die o.m. be-

trekking hadden op de bevoegdheid en de redenen om oorlog te voeren, alsmede op het geweldsniveau dat men zou mogen hanteren. In deze discussie zitten verschillende elementen, die nog steeds actueel zijn.

Voorwinden behandelt in zijn bijdrage de literaire beschrijvingen van de oorlog. Hij komt op grond van een inventarisatie tot de conclusie, dat deze middeleeuwse beschrijvingen zijn gebaseerd op twee verschillende tradities. De ene is gebaseerd op de mondelinge overlevering in de volkstaal, overgebracht door hofzangers en later minstrelen, de andere is afkomstig van geestelijken, die als geleerden in het Latijn de oorlogshandelingen beschreven. Schr. signaleert hier een verband met oudere Griekse, Latijnse en Germaanse verhalen. Ook blijken de beschreven gevechten een soms onwaarschijnlijk bloedig karakter te hebben. Dit doet in ieder geval enige twijfel rijzen aan de waarheidsgetrouwheid van het beschreven verloop van de gebeurtenissen. Mocht er al discussie bestaan over de noodzaak van een gewapend conflict, het bestrijden van heidenen werd door de clerus onvoorwaardelijk gesteund.

De strijd op het slagveld was slechts één aspect van de middeleeuwse oorlogvoering. Het belegeren van kastelen, steden en andere versterkte plaatsen vormde eveneens een essentieel onderdeel. Kastelen en steden waren van belang om het omliggende gebied te kunnen beheersen. Het bezit was dus noodzakelijk om de tegenstander zijn wil op te leggen. Ottenheym beschrijft de verschillende belegeringstechnieken maar ook de mogelijkheden van de verdediger. Zo krijgt o.a. de donjon, de hoofdtoren en het laatste toevluchtsoord van de verdediger, de aandacht. De bijzondere bouwtechniek (o.m. rechtsomdraaiende trappen, de toegankelijkheid en geheime vertrekken) komen daarbij aan bod. Ook de Domtoren in Utrecht blijkt als een donjon te zijn gebouwd. De invoering van het vuurwapen verminderde aan het einde van de Middeleeuwen de waarde van stenen kastelen. De noodzaak het terrein te beheersen bleef echter, zodat naar

andere oplossingen moest worden gezocht.

Veldslagen tussen ridders hadden in het algemeen weinig doden tot gevolg. Volgens Maso werd dat veroorzaakt door de breedvertakte familiebanden, waardoor in beide kampen verwanten konden worden aangetroffen. Bovendien gaf men de voorkeur aan gevangenneming en het vervolgens vragen van een losgeld. Deze behoedzaamheid had alleen betrekking op de edelen, maar gold nauwelijks voor de anderen. Toen het geweldsmonopolie meer en meer bij de koning kwam te liggen, was er op den duur geen plaats meer voor de feodale ridders. Zij konden hoogstens nog als huursoldaat (ruiter) deel uitmaken van het leger van de vorst.

Krop beschrijft het traktaat van Hendrik van Gorcum over de rechtvaardige oorlog. De Nederlandstalige tekst ervan is in een afzonderlijk hoofdstuk opgenomen. Een oorlog was volgens van Gorcum slechts gerechtvaardigd, als aan drie voorwaarden werd voldaan:

- de aanleiding moet juist zijn en een zo zwaar vergeldingsmiddel als de oorlog rechtvaardigen; een diefstal van geringe omvang rechtvaardigt dus geen oorlog;
- degene die de oorlog begint moet het vereiste gezag hebben; Van Gorcum geeft alleen aan de vorst deze bevoegdheid en ontzegt ze aan de vazallen;
- de partij die de strijd begint moet dat doen met juiste bedoelingen; te trachten meer te krijgen dan het verloren gebied is niet toegestaan.

Van Leeuwen behandelt de ideeën van een aantal belangrijke laat-middeleeuwse adviseurs, o.a. Erasmus. Alleen de vorst is naar hun mening bevoegd een oorlog te beginnen.

In afzonderlijke hoofdstukken komen nog het „tapijt” van Bayeux en de Honderdjarige oorlog aan de orde. Deze vertoont volgens Marsilie de eerste aanzetten tot „nationalisatie” van de oorlog.

Voor wie meer wil weten over oorzaken en kenmerken van oorlogen is dit boekje aan te merken als „verplichte” literatuur.

T. DE KRUIJF, genm gn

REGELS VOOR KOPIJ- VERZORGING

Ten einde bij de verwerking van kopij door redactie, produktieafdeling en zetterij onjuistheden en tijdverlies te vermijden en de eindcorrectie zo nodig — bij tijdgebrek — door anderen dan de auteur te laten verrichten, is het gewenst, dat aangeboden kopij zoveel mogelijk een uniform uitvoeringskarakter heeft en geen ruimte laat voor onjuiste interpretatie. Daartoe dient de kopij aan enkele normen te voldoen.

Om dit te bereiken zijn hieronder enkele aanwijzingen samengevat om auteurs te informeren omtrent de meest doelmatige uitvoering van kopij.

De auteurs wordt dringend verzocht de omvang van hun artikelen zoveel mogelijk te beperken. Zulks komt de leesbaarheid van hun bijdrage alsmede de variatie van de inhoud van ons maandblad ten goede. Als richtlijn kan men uitgaan van een gemiddelde van 6 blz. zonder, tot 8 blz. met illustraties. Een pagina telt ca. 800 woorden; dit komt globaal overeen met 2 bladen A4, getypt met ruime marge en 1/2 regelafstand.

1. MANUSCRIPT

1.1. Tekst

- a. Boven de titel (men houde deze kort): naam auteur met evt. academische titel; daaronder rang of functie.
- b. Kopij typen met anderhalve of dubbele regelafstand.
- c. Marge ca. 5 cm.
- d. Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
- e. Bij latere tussenvoeging van pagina's: nummer van voorgaande pagina, gevolgd door letter (a, b, . . .).
- f. Spelling: voorkeursspelling (Van Dale / Woordenlijst Spellingscommissie).
- g. Opnieuw typen van een pagina aanbevolen in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

1.2. Tabellen

- a. Niet in tekst opnemen, doch op aparte pagina('s) aan het slot toevoegen.
- b. Doorlopend nummeren en nummer boven tabel plaatsen (Tab. 1, Tab. 2, enz.)
- c. Daarachter evt. titel(s) van tabel(len).
- d. In de tekst verwijzingen naar desbetreffende tabel(len) opnemen (nummer).
- e. Tabel-indelingen uitsluitend met horizontale lijnen.
- f. Tabellen dienen niets anders te bevatten dan letters/woorden en/of cijfers.

1.3. Literatuuropgaven

- a. Samen te vatten aan het slot, onder kopje Literatuur.
- b. Literatuuropgaven nummeren in volgorde van vermelding in artikel.
- c. Verwijzingen in de tekst d.m.v. desbetreffende nummer tussen rechte haken: [ ], achter naam schrijver of citaat.
- d. Vermelding tijdschriftartikelen in literatuurlijst als volgt: Auteur — Tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. Voorbeeld: 3. F. J. van Doorn — Mil. Spect. 140(1971)(4)170.
- e. Vermelding van boeken: Auteur — Volledige titel. Uitgever, plaats (jaar)blz. (Vermelding blz. facultatief). Voorbeeld: 7. A. Etzioni — De moderne organisatie. Spectrum, Utrecht (1970)36.
- f. Vermelding brochures: Auteur — Titel brochure. Uitgever of firma, plaats (jaar)blz. (paginacijfer facultatief). Voorbeeld: P. van Duyn — Toepassingen van infrarood. N.V. Fictief, Den Dam (1971)4.
- g. In literatuuropgaven is vermelding van titulatuur e.d. bij auteursnamen niet gebruikelijk.

h. Afkorting tijdschrifttitels volgens richtlijn NEN 782

i. In dien in een artikel niet expliciet naar de literatuur wordt verwezen, kan nummering van de opgaven achterwege blijven.

1.4. Voetnoten

- a. Deze beïnvloeden de leesbaarheid van een artikel ongunstig en dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.
- b. Indien gebruik van enkele voetnoten onvermijdelijk is, dan per artikel doornummeren (dus niet per pagina) in met ¹ beginnende reeks.
- c. Voetnootcijfers in de tekst, bij voorkeur ná desbetreffende zin, een halve regel hoger typen, zonder haken: ¹.
- d. De voetnoten zélf, ook met voorin het cijfer een halve regel hoger, kunnen aan het slot, na evt. literatuurlijst, worden getypt (bij opmaak komen ze zoveel mogelijk onder de kolom(men), waarin de verwijzing staat).

2. ILLUSTRATIES

2.1. Foto's

- a. Foto's zwart-wit, glanzend: formaat liefst 9 × 12 of 13 × 18 cm (geen kleurenfoto's of diapositieven).
- b. Op de achterzijde vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

2.2. Tekeningen

- a. Geheel in Oostindische inkt, op calqueer- of wit tekenpapier; papierformaat max. ca. 25 × 35 cm. Inschriften niet typen (zie ook pt 2.3.).
- b. Letters/cijfers m.b.v. sjablonen zo groot tekenen, dat bij verkleining van tekening tot kolombreedte (ca. 7,5 cm) letter/cijferhoogte ten minste 1 mm is (in uitzonderingsgevallen kunnen grote tekeningen worden gereproduceerd over 1 1/2 of 2 kolom = ca. 10 of 15 cm; max.-hoogte ca. 22 cm).
- c. In plaats van getekende sjabloonletters kunnen ook plak/afwrijfletters worden toegepast, waarvoor dezelfde maatnormen gelden.
- d. Wanneer het zwart-witcontrast optimaal is, zijn scherpe lichtdrukken op wit papier ook bruikbaar.
- e. Calqueerpapier alleen éézijdig gebruiken.
- f. Millimeterpapier maakt reproductie onscherp, tenzij de liniëring lichtblauw is; bij reproductie vervalt deze liniëring echter. ▶

g. Buiten het te reproduceren vlak, boven of onder tekening vermelden: Mil. Sp. / naam auteur / nummer waarmee in tekst naar afbeelding wordt verwezen (zie ook pt. 2.3.).

h. Tekeningen vóór inzending goed controleren: in een eenmaal vervaardigde opname is correctie vrijwel onmogelijk.

2.3. Onderschriften/legenda's bij afbeeldingen

a. Nummering van foto's en tekeningen doorlopend en dóór elkaar.

b. Verwijzingen in de tekst met: *afb. 1 t/m afb. . . .*

c. Onderschriften bij afbeeldingen zijn essentieel; men volsta dus niet met een nummering.

d. Onderschriften, getypt, aan het slot van artikel opnemen (ná evt. literatuurlijst en voetnoten), in volgorde van, en mét nummering. Zij behoeven niet op de achterzijde van foto's vermeld, noch op tekeningen getekend. Dit geldt ook voor evt. legenda's bij tekeningen, die (getypt) onder desbetreffende onderschriften kunnen worden opgenomen.

e. Bevat een legenda tekens/symbolen die niet kunnen worden gezet, dan dient de gehele legenda in de tekening opgenomen (getekend).

2.4. Algemeen

Foto's en tekeningen nimmer in tekst opnemen, doch altijd los bijvoegen.

3. DRUKPROEF

a. Als regel ontvangt de auteur een drukproef ter correctie, alsmede genummerde afdrucken van evt. illustraties ter kennisneming.

b. Hiervan kan worden afgeweken op verzoek van auteur of bij ontbreken van voldoende tijd voor deze procedure.

c. Voor het corrigeren zoveel mogelijk gebruik te maken van officiële correctietekens volgens NEN 632.

4. MENINGEN VAN ANDEREN

4.1. Aantal exemplaren

Bijdragen voor de rubriek „Meningen van anderen” dienen in tweevoud te worden ingezonden.

4.2. Tijdstip inzending

Indien een reactie op een artikel uiterlijk 1 week na verschijnen van dat artikel in het bezit van de redactie is, kan ze in principe, samen met een evt. wederwoord, op de kortst mogelijke termijn worden gepubliceerd.

5. RUBRIEK VAKPERS

5.1. Titel

Deze dient een zo woordelijk mogelijke vertaling te zijn van de titel van het gerefereerde artikel.

5.2. Bronvermelding

Aan het slot van het uittreksel een bronvermelding opnemen, bevattende: Auteur — titel oorspronkelijk artikel. Naam tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. (zie ook pt. 1.3.d.).

6. BOEKBESPREKINGEN

6.1. Titelbeschrijving

Medewerkers, die van de redactie een boek ter recensie ontvangen, gelieven de bespreking te doen voorafgaan door een volledige titelbeschrijving, bevattende: Titel, auteur, aantal blz., aantal afb.*, aantal tabellen*. Uitgever, plaats, jaar. (Importeur v. Ned.*). Prijs. (*: voor zover van toepassing). ISBN-nummer. Voorbeeld:

Die Streitkräfte der siebziger Jahre

door dr. F. Wiener, 192 blz., 159 afb., 12 tab. Uitg.: J.F. Lehmanns Verlag, München, 1971. Prijs: DM 20,-, ISBN: ...

6.2. Honorering

In tegenstelling tot artikelen en andere bijdragen worden besprekingen niet gehonoreerd; recensent mag het besproken boek behouden.

7. BEWIJSNUMMERS

Iedere auteur ontvangt automatisch en zonder kosten 5 bewijsexemplaren van het nummer waarin zijn artikel is opgenomen.

Meer exemplaren à f 3,- per nummer te bestellen door storting/overschrijving op bankgiro 51 43 38 997 t.n.v. Militaire Spectator, Den Haag, bij de ABN-AMRO, Postbus 165, 2501 AP Den Haag (giro 71 12), onder vermelding van het gewenste.

8. HONORARIUM

Het auteurs honorarium voor artikelen bedraagt f 50,- per gedrukte pagina, incl. bijgeleverde, reproduceerbare illustraties, met een minimum van f 100,-. Voor de rubrieken Uit de vakpers en Meningen van anderen bedraagt het honorarium f 25,- per pagina.

9. NAAM, ADRES, GIRO/BANK AUTEUR

De auteur gelieve op de eerste pagina van zijn manuscript links bovenaan te vermelden: naam, adres en giro- of bankrekeningnummer.

10. KOPIJ-INZENDING, OVERLEG

Kopij te zenden aan: Redactie Militaire Spectator, p/a Defensieleergangen, MPC 16Y, Postbus 20701, 2500 ES Den Haag, tel. (015) 15 27 00.

Door auteurs, voor of tijdens het schrijven, gewenst overleg m.b.t. onderwerp, inhoud, mogelijkheid van plaatsing, gewenste omvang e.d. kan via evengenoemd adres plaatsvinden.

Overleg m.b.t. reproduceerbaarheid van illustraties, alsmede over drukproeven/correcties: opmaakredactie/productieafdeling, Min. v. defensie/E425, MPC 16Y, Postbus 20701, 2500 ES Den Haag (tel. (070) 3 18 68 67, de heer L. W. Krumbholz).